

Βασικές Αρχές

Υποστήριξη της ανάπτυξης και εφαρμογής πολιτικών
για την ενταξιακή εκπαίδευση

ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ

Υποστήριξη της ανάπτυξης και εφαρμογής
πολιτικών για την ενταξιακή εκπαίδευση

Ευρωπαϊκός Φορέας για την Ειδική Αγωγή και την Ενταξιακή Εκπαίδευση

Ο Ευρωπαϊκός Φορέας για την Ειδική Αγωγή και την Ενταξιακή Εκπαίδευση (ο Φορέας) είναι ένας ανεξάρτητος και αυτοδιοικούμενος οργανισμός. Ο Φορέας συγχρηματοδοτείται από τα Υπουργεία Παιδείας των χωρών μελών του και από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή μέσω επιδότησης λειτουργίας στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού προγράμματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2014-2020).

Με συγχρηματοδότηση από
το πρόγραμμα «Erasmus+»
της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην παραγωγή της παρούσας έκδοσης δεν συνιστά αποδοχή του περιεχομένου, το οποίο αντικατοπτρίζει αποκλειστικά τις απόψεις των συντακτών, και η Επιτροπή δεν μπορεί να αναλάβει την ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται σε αυτήν.

Οι απόψεις που εκφράζονται από οποιοδήποτε πρόσωπο στο παρόν έγγραφο δεν αντανακλούν απαραίτητα τις επίσημες απόψεις του Φορέα, των χωρών μελών του ή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

© European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2021

Συντάκτες: Verity J. Donnelly και Amanda Watkins

Η παρούσα έκδοση είναι ένας πόρος ανοικτής πρόσβασης. Αυτό σημαίνει ότι έχετε το δικαίωμα ελεύθερης πρόσβασης, αξιοποίησης και διανομής της με την κατάλληλη αναφορά στον Ευρωπαϊκό Φορέα για την Ειδική Αγωγή και την Ενταξιακή Εκπαίδευση. Για περισσότερες πληροφορίες, ανατρέξτε στην πολιτική ανοικτής πρόσβασης του Φορέα:

www.european-agency.org/open-access-policy.

Μπορείτε να παραθέσετε την παρούσα έκδοση ως εξής: Ευρωπαϊκός Φορέας για την Ειδική Αγωγή και την Ενταξιακή Εκπαίδευση, 2021. *Βασικές Αρχές – Υποστήριξη της ανάπτυξης και εφαρμογής πολιτικών για την ενταξιακή εκπαίδευση*. (V. J. Donnelly και A. Watkins, συντ.). Odense, Δανία

Το έργο αυτό αδειοδοτείται από την Άδεια [Creative Commons Αναφορά Δημιουργού - Μη Εμπορική Χρήση - Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 Διεθνές](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

Δεν μπορείτε να τροποποιήσετε ή να μεταφράσετε την παρούσα δημοσίευση χωρίς την έγκριση του Φορέα.

Με στόχο τη μεγαλύτερη προσβασιμότητα, η παρούσα έκθεση είναι διαθέσιμη σε 25 γλώσσες και σε προσβάσιμη ηλεκτρονική μορφή στον δικτυακό τόπο του Φορέα: www.european-agency.org

Αυτή είναι η μετάφραση του πρωτότυπου κειμένου στα αγγλικά. Σε περίπτωση αμφιβολιών σχετικά με την ακρίβεια των πληροφοριών στη μετάφραση, ανατρέξτε στο πρωτότυπο αγγλικό κείμενο.

ISBN: 978-87-7110-945-0 (Ηλεκτρονική μορφή)

Το λογότυπο των Βασικών Αρχών έχει αναπτυχθεί από ένα σχέδιο της Daniela Demeterová από την Τσεχική Δημοκρατία, το οποίο έχει εμφανιστεί στο εξώφυλλο όλων των εκδόσεων των Βασικών Αρχών μέχρι σήμερα.

Γραμματεία

Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Denmark
Τηλ: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Γραφείο Βρυξελλών

Rue Montoyer 21
BE-1000 Brussels Belgium
Τηλ: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ	7
Προκλήσεις και ευκαιρίες	7
Τρέχουσες προτεραιότητες	9
Ανάπτυξη εργαλείων για την ανάλυση πολιτικής	10
ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ 2021	12
Η γενική αρχή	13
Το νομοθετικό και πολιτικό πλαίσιο	15
Τα λειτουργικά στοιχεία για τα συστήματα ενταξιακής εκπαίδευσης	23
ΤΕΛΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	33
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	34

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η έκδοση του Ευρωπαϊκού Φορέα για την Ειδική Αγωγή και την Ενταξιακή Εκπαίδευση (ο Φορέας) είναι η τέταρτη στη σειρά των Βασικών Αρχών. Επισημαίνοντας θεμελιώδη ζητήματα για τα εκπαιδευτικά συστήματα, η σειρά αντικατοπτρίζει επίσης τη σταδιακή στροφή που σημειώθηκε στο έργο του Φορέα τα τελευταία 25 έτη: *απομάκρυνση* από τη στενή εστίαση στις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών και την ειδική αγωγή και εκπαίδευση ως ειδική εκπαίδευση, *μεταστροφή* προς την επέκταση και τη βελτίωση της ποιότητας της υποστήριξης της μάθησης που είναι γενικά διαθέσιμη σε όλους τους μαθητές.

Η πρώτη δημοσίευση των βασικών αρχών πραγματοποιήθηκε το 2003: [Αρχές Κλειδιά της Ειδικής Αγωγής – Συστάσεις για Υπεύθυνους Λήψης Αποφάσεων και Χάραξης Πολιτικής](#). Διατύπωσε συστάσεις σχετικά με τη συνεκπαίδευση των εκπαιδευόμενων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο γενικό εκπαιδευτικό σύστημα.

Η δεύτερη δημοσίευση του 2009, *Βασικές Αρχές για την Προαγωγή της Ποιότητας στη Συνεκπαίδευση – Προτάσεις για τους Διαμορφωτές Πολιτικής*, συνέθεσε τα κύρια πορίσματα πολιτικής από το θεματικό έργο του Φορέα για την υποστήριξη της ένταξης μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Παρά το γεγονός ότι και αυτή η δημοσίευση εξακολουθούσε να επικεντρώνεται στους μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, τόνιζε ότι οι συστάσεις ήταν επίσης σημαντικές για τους διαμορφωτές πολιτικής για τη γενική εκπαίδευση. Έτσι, έδωσε έμφαση στην έννοια της διεύρυνσης συμμετοχής για την αύξηση των ευκαιριών για όλους τους μαθητές.

Έως το 2011, η τρίτη δημοσίευση, *Βασικές Αρχές για την Προώθηση Ποιοτικής Ενταξιακής Εκπαίδευσης – Προτάσεις για πρακτική*, προχώρησε πέρα από την πολιτική για να συνοψίσει τις βασικές αρχές πρακτικής, όπως αποδεικνύεται από τα θεματικά έργα του Φορέα. Αυτές περιλάμβαναν προσοχή στη φωνή του μαθητή και ενεργό συμμετοχή, τις στάσεις και τις δεξιότητες των εκπαιδευτικών, την ηγεσία με όραμα και τις συνεκτικές διεπιστημονικές υπηρεσίες – θέματα που παραμένουν επίκαιρα στο έργο του Φορέα 10 χρόνια μετά.

Πλέον, το 2021 – το έτος της 25ης επετείου του Φορέα – η τελευταία δημοσίευση των Βασικών Αρχών στοχεύει να προωθήσει τη σκέψη ακόμη περισσότερο. Επικεντρώνεται στην ανάπτυξη και εφαρμογή πολιτικών σύμφωνα με μια ευρύτερη θεώρηση της ένταξης. Αυτό συνάδει με την αποστολή του Φορέα να συμβάλλει στην ανάπτυξη πολιτικής και στην επιτυχή εφαρμογή της πολιτικής σε διάφορα επίπεδα του συστήματος, με κυριότερο το επίπεδο του σχολείου. Η εστίαση αυτή αντανακλά την αυξανόμενη προτεραιότητα που δίνει ο Φορέας στο να καταστεί ενεργός παράγοντας για την αλλαγή πολιτικής στον τομέα της ενταξιακής εκπαίδευσης.

Cor Meijer

Διευθυντής του Ευρωπαϊκού Φορέα για την Ειδική Αγωγή και την Ενταξιακή Εκπαίδευση

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το 2020, ο Ευρωπαϊκός Φορέας για την Ειδική Αγωγή και την Ενταξιακή Εκπαίδευση (ο Φορέας) διενήργησε ανάλυση όλων των κύριων εργασιών του από το 2011. Η άσκηση αυτή εντόπισε κενά – τομείς εργασίας που δεν έχουν καλυφθεί από τον Φορέα έως τώρα. Ανέδειξε επίσης τομείς ευθυγράμμισης σε όλες τις εργασίες του Φορέα από το 2011, που μπορούν να θεωρηθούν ως επαναλαμβανόμενα μηνύματα σχετικά με τη συνολική εφαρμογή των συστημάτων ενταξιακής εκπαίδευσης.

Ο Οργανισμός συνέθεσε αυτά τα επαναλαμβανόμενα μηνύματα σε βασικές αρχές για να υποστηρίξει την υλοποίηση του οράματός του για εκπαίδευση υψηλής ποιότητας για όλους τους μαθητές. Οι βασικές αρχές καθορίζουν τα απαραίτητα στοιχεία για ένα συνολικό σύστημα ενταξιακής εκπαίδευσης που ανταποκρίνεται θετικά σε όλες τις διαστάσεις της ετερογένειας των μαθητών.

Η δημοσίευση «Βασικές αρχές 2021» αποσκοπεί στην υποστήριξη των χωρών που επιθυμούν να επανεξετάσουν βασικά ζητήματα πολιτικής, να αναπτύξουν περαιτέρω την παροχή ενταξιακών υπηρεσιών στην εκπαίδευση και, ειδικότερα, να γεφυρώσουν το χάσμα μεταξύ πολιτικής και πρακτικής.

Έχει ως στόχο:

- να ευθυγραμμιστεί με τη θέση του Φορέα σύμφωνα με την οποία το απόλυτο όραμα για την ενταξιακή εκπαίδευση είναι να διασφαλιστεί ότι σε όλους τους μαθητές, ανεξαρτήτως ηλικίας, παρέχονται ουσιαστικές, υψηλής ποιότητας εκπαιδευτικές ευκαιρίες στην τοπική τους κοινότητα, μαζί με τους φίλους και τους συμμαθητές τους (Ευρωπαϊκός Φορέας, 2015α).
- να παρουσιάσει τεκμηριωμένες αρχές που υποστηρίζουν τον διάλογο για βασικά ζητήματα, ευαισθητοποιούν και αναπτύσσουν περαιτέρω τον τρόπο σκέψης και τη γλώσσα γύρω από την ενταξιακή εκπαίδευση.
- να βοηθήσει τους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων να εξετάσουν το δυναμικό εκπαιδευτικό σύστημα ως σύνολο, τονίζοντας τις σημαντικές συνδέσεις τόσο εντός όσο και μεταξύ των επιπέδων του συστήματος και των οργανισμών και των ιδρυμάτων.
- να συμβάλει στην αξιολόγηση του δυναμικού αντικτύπου των σχεδιαζόμενων αλλαγών προς την κατεύθυνση μιας πιο ενταξιακής πρακτικής.
- να παράσχει μια βάση για ένα συνεκτικό σχέδιο δράσης για την εφαρμογή της πολιτικής στην πράξη.

ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ

Προκλήσεις και ευκαιρίες

Η μετάβαση σε μια ευρύτερη έννοια της ενταξιακής εκπαίδευσης απαιτεί από τα σχολεία να προσαρμόζονται στις διαφορές και να ξεπερνούν τα διάφορα εμπόδια στη μάθηση, όπου κι αν εμφανίζονται. Η ανάπτυξη μιας πιο ενταξιακής οργάνωσης των σχολείων, του αναλυτικού προγράμματος, της αξιολόγησης, της παιδαγωγικής και της υποστήριξης με την πάροδο του χρόνου θα βελτιώσει την ποιότητα της εκπαίδευσης για όλους.

Ωστόσο, αυτή η αλλαγή προσανατολισμού παρουσιάζει μια πρόκληση – πώς θα εκπληρώνονται τα δικαιώματα και θα ικανοποιούνται οι ανάγκες ορισμένων μαθητών (για παράδειγμα, των μαθητών με αναπηρίες) που χρειάζονται πρόσθετη υποστήριξη, καθώς εργαζόμαστε για μια ισότιμη εκπαίδευση για όλους. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2020) αναφέρει ότι:

Η εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και η ολοκλήρωσή της θα πρέπει να αποσυνδεθούν από την κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική κατάσταση, ώστε να εξασφαλιστεί ότι τα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης ενισχύουν τις ικανότητες κάθε ατόμου και διευκολύνουν την ανοδική κοινωνική κινητικότητα. (σ. 7).

Η πολιτική που στοχεύει στην ένταξη μαθητών με ειδικές ανάγκες θα πρέπει να αναπτύσσεται στο πλαίσιο της γενικής διαδικασίας εκπαιδευτικής πολιτικής (Norwich, 2019). Είναι εξαιρετικά σημαντικό να θεωρηθεί η εκπαίδευση με ειδικές ανάγκες ως μέρος της γενικής εκπαίδευσης που αυξάνει τη δυνατότητα των σχολείων να εργάζονται προς την κατεύθυνση ενός ενταξιακού εκπαιδευτικού συστήματος υψηλής ποιότητας, το οποίο μπορεί να υποστηρίξει τις διαφορετικές ανάγκες όλων των μαθητών.

Η προσέγγιση αυτή απαιτεί περαιτέρω την απομάκρυνση από την «επίσημη» αξιολόγηση και την ετικετοποίηση με ξεχωριστή πρόβλεψη για διαφορετικές ομάδες τόσο εντός όσο και εκτός των ενταξιακών πλαισίων. Έχει επιπτώσεις στη χρηματοδότηση, απαιτώντας μεγαλύτερη αυτονομία για τα σχολεία και τις τοπικές κοινότητες ώστε να κατανέμουν τους πόρους και να αναπτύξουν στρατηγικές για την υποστήριξη όλων των μαθητών ανάλογα με την κατάστασή τους.

Η μετάβαση προς μια ευρύτερη έννοια της ένταξης απαιτεί επομένως μεγαλύτερη ευελιξία ώστε να δοθεί η δυνατότητα στα σχολεία και τις κοινότητες να λάβουν υπόψη τον διατομεακό χαρακτήρα – τη διασυνδεδεμένη φύση όλων των κοινωνικών κατηγοριοποιήσεων, όπως:

... το φύλο, η απόσταση, ο πλούτος, η αναπηρία, η εθνότητα, η γλώσσα, η μετανάστευση, ο εκτοπισμός, η φυλάκιση, ο σεξουαλικός προσανατολισμός, η

ταυτότητα και η έκφραση φύλου, η θρησκεία και άλλες πεποιθήσεις και στάσεις (UNESCO, 2020, σ. 4).

Ο Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός και Πολιτιστικός Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών σημειώνει ότι οι διακρίσεις «δεν εμπίπτουν σε έναν μόνο δείκτη ταυτότητας» (όπ. π., σ. 1). Όλες οι πτυχές της ταυτότητας ενός ατόμου «διασταυρώνονται για να δημιουργήσουν ένα σύνολο που είναι διαφορετικό από τις συνιστώσες ταυτότητες» οι οποίες επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο ο κόσμος τις αντιλαμβάνεται (Bešić, 2020, σ. 114).

Τα σχέδια (συμπεριλαμβανομένης της παρακολούθησης) μπορούν να επικεντρωθούν σε ορισμένες ομάδες, ώστε να διασφαλιστεί ότι η παροχή ανταποκρίνεται σε συγκεκριμένες ανάγκες των μαθητών. Ωστόσο, οι αποτελεσματικές δομές και διαδικασίες θα πρέπει να είναι αρκετά ευέλικτες ώστε να λαμβάνουν υπόψη τα προσωπικά χαρακτηριστικά και τις ικανότητες όλων των μαθητών.

Η μετάβαση προς μια πιο ενταξιακή εκπαίδευση θα πρέπει επίσης να περιλαμβάνει μια αλλαγή στην έμφαση που δίνεται με την πάροδο του χρόνου στις πολιτικές προσεγγίσεις που ακολουθούνται. Θα πρέπει να υπάρξει αύξηση των μέτρων πρόληψης και παρέμβασης και μείωση των αντισταθμιστικών προσεγγίσεων, οι οποίες υπάρχουν για τους μαθητές που δεν συμπεριλαμβάνονται πλήρως στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής πολιτικής. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2020) επισημαίνει την ανάγκη αντιμετώπισης των χαμηλών επιδόσεων με βάση τέσσερις πυλώνες:

- παρακολούθηση (η οποία καθιστά δυνατή την εποπτεία και την ανάληψη στοχευμένης δράσης)·
- πρόληψη (ιδίως για ομάδες που διατρέχουν κίνδυνο)·
- έγκαιρη παρέμβαση (για μαθητές που αντιμετωπίζουν ήδη δυσκολίες)·
- αντιστάθμιση (για εκείνους που έχουν ήδη ανεπαρκή αποτελέσματα και χρειάζονται μια δεύτερη ευκαιρία) (σ. 14).

Θα πρέπει να υπάρχει συνέργεια μεταξύ των στρατηγικών ώστε να διασφαλίζεται ότι το σύστημα παρέχει ποιοτική υποστήριξη σε όλους τους μαθητές.

Τέλος, η πανδημία COVID-19 δοκίμασε την ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών συστημάτων. Ενώ επιδείνωσε τις ανισότητες σε πολλούς τομείς, μπορεί τώρα να αποτελέσει μια ευκαιρία για την ανοικοδόμηση ενός πιο ενταξιακού και ισότιμου συστήματος με την αύξηση της ενταξιακής ικανότητας σε όλα τα επίπεδα του σχολικού συστήματος. Το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2021) το συνοψίζει αυτό ως εξής:

Η πανδημία COVID-19 ασκεί στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης πρωτοφανή πίεση και έχει οδηγήσει σε μια ευρεία στροφή στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση και τη μεικτή διδασκαλία και μάθηση. Η στροφή αυτή έχει επιφέρει διάφορες προκλήσεις και ευκαιρίες για τα συστήματα και τις κοινότητες εκπαίδευσης και κατάρτισης, αποκαλύπτοντας τον αντίκτυπο του ψηφιακού χάσματος και των διαφορών σε επίπεδο συνδεσιμότητας

ανάμεσα στα κράτη μέλη, καθώς και τις ανισότητες μεταξύ των μελών διαφορετικών οικονομικών ομάδων προερχόμενων από αστικά - αγροτικά πλαίσια, τονίζοντας παράλληλα και τις δυνατότητες της εκπαίδευσης και της κατάρτισης όσον αφορά την οικοδόμηση της ανθεκτικότητας και την προώθηση της βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης (σ. 4).

Τρέχουσες προτεραιότητες

Τα τελευταία έτη, το επίκεντρο των εργασιών του Φορέα έχει διευρυνθεί. Επιπλέον, η φύση της υποστήριξης που προσφέρει ο Φορέας στις χώρες μέλη του έχει αλλάξει, με αυξημένη προσοχή στην υποστήριξη της ανάπτυξης και της εφαρμογής πολιτικών.

Το 2021, ο Φορέας διεξήγαγε έρευνα στις χώρες μέλη του για να καθορίσει τις προτεραιότητες για το μελλοντικό έργο του Φορέα. Τα πιο κοινά ζητήματα που προσδιόρισαν οι χώρες ευθυγραμμίστηκαν με τα κενά που εντοπίστηκαν στην άσκηση ανάλυσης του Φορέα το 2020. Αυτά περιλαμβάνουν:

- παρακολούθηση και αξιολόγηση της εφαρμογής της πολιτικής για την ενταξιακή εκπαίδευση·
- ανάπτυξη στρατηγικών για διατομεακή συνεργασία (συμπεριλαμβανομένης της παρακολούθησης και αξιολόγησης) σε όλα τα επίπεδα και τομείς·
- ανάπτυξη πολυεπίπεδων/πολυμερών πλαισίων διασφάλισης ποιότητας και λογοδοσίας για την ενταξιακή εκπαίδευση·
- διασφάλιση της αποτελεσματικής υλοποίησης των εθνικών πολιτικών σε περιφερειακό, τοπικό και σχολικό επίπεδο·
- ανάπτυξη της κουλτούρας και των ικανοτήτων της ενταξιακής εκπαίδευσης σε όλα τα επαγγέλματα, επίπεδα του συστήματος και τομείς.

Όσον αφορά την παρακολούθηση και την αξιολόγηση, οι χώρες επεσήμαναν την ανάγκη ανάπτυξης προτύπων και δεικτών για την παρακολούθηση της αποδοτικότητας και της αποτελεσματικότητας της παροχής ενταξιακής εκπαίδευσης – ιδίως του αντίκτυπου της πρόσθετης στήριξης και των πρωτοβουλιών για την εστίαση στις ευάλωτες ομάδες. Η γνώση του «τι λειτουργεί καλά και γιατί» μπορεί να τροφοδοτήσει τα μελλοντικά σχέδια για την προώθηση ενταξιακών πρακτικών, να αυξήσει τον διάλογο των ενδιαφερομένων γύρω από την εφαρμογή και την κατανομή των πόρων και, μακροπρόθεσμα, να βελτιώσει τη συνοχή μεταξύ περιφερειών, τοπικών περιοχών και σχολείων.

Υπό το πρίσμα της πανδημίας COVID-19, πολλές χώρες θεωρούν πιο επείγουσα την ανάγκη να αντιμετωπίσουν ζητήματα ισοτιμίας – ιδίως την πρόσβαση στην ψηφιακή μάθηση. Αναγνωρίζουν ότι τα κενά στις επιδόσεις έχουν αυξηθεί και θα απαιτήσουν μεγαλύτερη εστίαση στην πρώιμη παρέμβαση και την πρόληψη μακροπρόθεσμα, καθώς και βραχυπρόθεσμες δράσεις. Η πανδημία ανέδειξε επίσης τη σημασία της ευημερίας των μαθητών (και των εκπαιδευτικών) ως σημαντική προϋπόθεση για κάθε μάθηση. Η μάθηση είναι απίθανο να πραγματοποιείται αν δεν ικανοποιούνται οι κοινωνικές και συναισθηματικές ανάγκες σε ένα ασφαλές σχολικό κλίμα.

Με αυτό συνδέεται η ανάγκη επανεξέτασης των πλαισίων αξιολόγησης, ώστε να διασφαλιστεί ότι η ευρύτερη μάθηση αναγνωρίζεται και αξιολογείται. Αυτό θα επέτρεπε την παρακολούθηση της προόδου των μαθητών (και των σχετικών σχολικών επιδόσεων) σε τομείς που συχνά θεωρούνταν λιγότερο σημαντικοί από την ακαδημαϊκή πρόοδο, αλλά που πλέον αναγνωρίζονται ως ουσιώδεις για τη μάθηση και την επιτυχία, όπως η ψυχική υγεία και η ευημερία. Δεν είναι τυχαίο ότι πολλά από τα εν λόγω ζητήματα αντιστοιχούν σε αρχές που υποστηρίζουν ένα ανθεκτικό και ενταξιακό σύστημα με επίκεντρο τον μαθητή.

Η κληρονομιά της COVID-19 είναι επίσης πιθανό να απαιτήσει από ένα ευρύτερο φάσμα υπηρεσιών (π.χ. του υγειονομικού και κοινωνικού τομέα) να συνεργαστούν στενότερα με τον εκπαιδευτικό τομέα. Η επιτυχία σε αυτό το σημείο εξαρτάται από τη συνεργασία σε υπουργικό επίπεδο έως στο επίπεδο περιφερειακών και τοπικών υπηρεσιών, ώστε να εξασφαλιστεί η υποστήριξη των σχολείων για την αντιμετώπιση αυτών των βασικών τομέων. Η προσέγγιση αυτή τονίζει επίσης την ανάγκη για δομές και διαδικασίες που επιτρέπουν την αποτελεσματική μεταφορά πολιτικής και πρακτικής μεταξύ επιπέδων του συστήματος. Η μεγαλύτερη συνεργασία μεταξύ οργανισμών και υπηρεσιών και μεταξύ ιδρυμάτων θα υποστηρίξει επίσης τη μετάβαση των μαθητών μεταξύ σχολείων/φάσεων εκπαίδευσης και την είσοδο στην περαιτέρω και ανώτατη εκπαίδευση και στην αγορά εργασίας. Η μετάβαση, ιδίως στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση και στην απασχόληση, για τους μαθητές με αναπηρία εξακολουθεί να αποτελεί πρόκληση για πολλές χώρες.

Όσον αφορά την ισοτιμία, πολλές χώρες έχουν εκφράσει την ανησυχία τους σχετικά με τις περιφερειακές διαφορές. Η ανάπτυξη ισχυρών αρχών για την υποστήριξη της παρακολούθησης και την αύξηση της συνοχής της πρακτικής θα μπορούσε να αντιμετωπίσει εν μέρει τις εν λόγω αποκλίσεις. Μια τέτοια προσέγγιση θα μπορούσε να επιφέρει πιο ισότιμη κατανομή πόρων για την επίτευξη ελάχιστων προτύπων υπηρεσιών σε κάθε περιφέρεια ή τοπική περιοχή.

Η έρευνα δείχνει ότι πρέπει να εξεταστούν μια σειρά από ζητήματα πολιτικής όταν οι εθνικές εκπαιδευτικές πολιτικές επιδιώκουν να είναι ενταξιακές (Magnússon, Göransson και Lindqvist, 2019). Είναι σαφές ότι πολλοί από αυτούς τους τομείς πολιτικής είναι αλληλένδετοι και δεν μπορούν να εξεταστούν μεμονωμένα με διεξοδικό τρόπο.

Ανάπτυξη εργαλείων για την ανάλυση πολιτικής

Την περίοδο 2015/2016, ο Φορέας ανέπτυξε ένα πλαίσιο για την Ανασκόπηση και Ανάλυση της Εθνικής Πολιτικής ([CPRA](#)) για την ανάλυση πληροφοριών σχετικά με την τρέχουσα πολιτική για την ενταξιακή εκπαίδευση στις χώρες μέλη (Ευρωπαϊκός Φορέας, 2018α).

Υπό το πρίσμα της εμπειρίας που αποκτήθηκε μέσω της CPRA, των εργασιών ελέγχου των χωρών και της ανάπτυξης ενός μοντέλου οικοσυστήματος για την ενταξιακή εκπαίδευση (Ευρωπαϊκός Φορέας, 2016α· 2017α), ο Φορέας ανέπτυξε ένα [Πλαίσιο ανάλυσης για τη χαρτογράφηση των πολιτικών για την ενταξιακή εκπαίδευση](#) (Ευρωπαϊκός Φορέας, 2018β) για το έργο του που συνδέεται με το πρόγραμμα στήριξης των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Το εν λόγω πλαίσιο βασίζεται στο έργο του Φορέα για τον προσδιορισμό των κύριων συνιστωσών των συστημάτων ενταξιακής

εκπαίδευσης, οι οποίες συμφωνήθηκαν με τις χώρες μέλη. Στόχος του είναι να λάβει υπόψη την πολυπλοκότητα της σχέσης μεταξύ επιπέδων, δομών και διαδικασιών και να φέρει κοντά την πολιτική και την πρακτική με πιο ολιστικό τρόπο.

Τα πλαίσια αυτά επηρέασαν την ανάπτυξη των βασικών αρχών που εκτίθενται στο επόμενο τμήμα.

ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ 2021

Οι βασικές αρχές του 2021 (στα πλαίσια κειμένου κατωτέρω) καλύπτονται από μια [γενική αρχή](#) γύρω από μια ευρέως συμφωνημένη έννοια της ενταξιακής εκπαίδευσης με βάση τα δικαιώματα.

Στη συνέχεια, οι βασικές αρχές θέτουν πέντε απαιτήσεις για το [νομοθετικό και πολιτικό](#) πλαίσιο, που αφορούν:

1. τη χρηματοδότηση και την κατανομή των πόρων·
2. τη διακυβέρνηση·
3. τη διασφάλιση της ποιότητας και τη λογοδοσία·
4. την επαγγελματική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών·
5. το πρόγραμμα σπουδών και την αξιολόγηση·

Στη συνέχεια συνεχίζουν με οκτώ [λειτουργικά στοιχεία](#) (στρατηγικές, δομές και διαδικασίες) για συστήματα ενταξιακής εκπαίδευσης. Αυτά αφορούν:

1. τη συνεργασία και την επικοινωνία·
2. τη συμμετοχή στην ενταξιακή πρώιμη παιδική εκπαίδευση·
3. τη μετάβαση·
4. τη συνεργασία μεταξύ σχολείων, γονέων και κοινότητας·
5. τη συλλογή δεδομένων·
6. την ανάπτυξη παροχής εξειδικευμένων υπηρεσιών·
7. τη σχολική ηγεσία·
8. το περιβάλλον μάθησης και διδασκαλίας και τη φωνή του μαθητή.

Κάθε αρχή συνοδεύεται από μια σύντομη αιτιολόγηση που υποστηρίζεται από βασικές [βιβλιογραφικές αναφορές](#).

Η γενική αρχή

Η UNESCO (2020) επισημαίνει ότι οι εθνικές νομοθεσίες δεν ενσωματώνουν πάντα διεθνείς συμβάσεις, όπως η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του παιδιού (Ηνωμένα Έθνη, 1989) και η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία (Ηνωμένα Έθνη, 2006). Η θέσπιση ενός ενιαίου πλαισίου είναι ζωτικής σημασίας ώστε να διασφαλιστεί η εκπλήρωση των δικαιωμάτων όλων των μαθητών, τόσο όσον αφορά την πρόσβαση στην εκπαίδευση όσο και εντός της εκπαίδευσης. Η πρώτη, γενική αρχή υπογραμμίζει αυτό το γεγονός:

Στο πλαίσιο της νομοθεσίας και της πολιτικής, πρέπει να υπάρχει μια σαφής έννοια της ισότιμης και υψηλής ποιότητας ενταξιακή εκπαίδευσης, η οποία συμφωνείται με τους εμπλεκόμενους φορείς. Αυτό θα πρέπει να καθορίσει ένα νομοθετικό και πολιτικό πλαίσιο για όλους τους μαθητές, που θα είναι ευθυγραμμισμένο με τις βασικές διεθνείς και ευρωπαϊκές συμβάσεις και ανακοινώσεις, ως βάση για την πρακτική που βασίζεται στα δικαιώματα.

Ο Επίτροπος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης (2017) σημειώνει ότι:

... η ενταξιακή εκπαίδευση απαιτεί αλλαγή νοοτροπίας σε κοινωνικό επίπεδο, από το να βλέπουμε ορισμένα παιδιά ως πρόβλημα στο να προσδιορίσουμε τις υπάρχουσες ανάγκες και να βελτιώσουμε τα ίδια τα εκπαιδευτικά συστήματα. Είναι ζωτικής σημασίας η κοινωνία στο σύνολό της, οι υπεύθυνοι λήψης αποφάσεων και όλοι οι φορείς που εμπλέκονται στον τομέα της εκπαίδευσης να κατανοήσουν πλήρως την ανάγκη αυτής της αλλαγής προσανατολισμού (σελ. 20-21).

Η ανάπτυξη και, ιδίως, η επιτυχής εφαρμογή του νόμου και της πολιτικής απαιτούν εκτεταμένο διάλογο με τους εμπλεκόμενους φορείς για να συμφωνηθεί ένας σαφής ορισμός του τι σημαίνει ενταξιακή εκπαίδευση. Ένα σημείο εκκίνησης μπορεί να είναι η θέση του Φορέα σύμφωνα με την οποία:

Το απόλυτο όραμα για τα ενταξιακά εκπαιδευτικά συστήματα είναι να διασφαλιστεί ότι σε όλους τους μαθητές, ανεξαρτήτως ηλικίας, παρέχονται ουσιαστικές, υψηλής ποιότητας εκπαιδευτικές ευκαιρίες στην τοπική τους κοινότητα, μαζί με τους φίλους και τους συμμαθητές τους (Ευρωπαϊκός Φορέας, 2015α, σ. 1).

Η Επιτροπή του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (2016) περιγράφει ότι η ενταξιακή εκπαίδευση περιλαμβάνει μια διαδικασία:

... για την παροχή σε όλους τους μαθητές [...] μιας ισότιμης και συμμετοχικής μαθησιακής εμπειρίας και ενός περιβάλλοντος που ανταποκρίνεται καλύτερα στις απαιτήσεις και τις προτιμήσεις τους (σ. 4).

Η Διακήρυξη της Incheon και το Πλαίσιο δράσης για την υλοποίηση του 4ου στόχου για τη βιώσιμη ανάπτυξη (UNESCO, 2015) στοχεύει να διασφαλίσει ότι κανείς δεν μένει πίσω. Απαιτεί από τις χώρες να προωθήσουν, να εργαστούν και να παρέχουν ενταξιακή και ισότιμη ποιοτική εκπαίδευση και δια βίου μάθηση για **όλους**, στο πλαίσιο της Ατζέντας 2030 των Ηνωμένων Εθνών για τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Στο πλαίσιο της προσπάθειας για την επίτευξη αυτού του οράματος, η νομοθεσία και η πολιτική των χωρών πρέπει να δεσμεύονται για το δικαίωμα όλων των μαθητών σε ενταξιακές και ισότιμες εκπαιδευτικές ευκαιρίες, όπως ορίζεται στη Σύμβαση του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, 1989) και, πιο πρόσφατα, στο άρθρο 21 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2012), το οποίο απαγορεύει τις διακρίσεις σε οποιαδήποτε βάση. Η Διοικούσα Επιτροπή ΣΒΑ-Εκπαίδευση 2030 της UNESCO (2018) υπογραμμίζει τη σημασία του να διασφαλίσουν όλες οι χώρες ότι το δικαίωμα στην εκπαίδευση περιλαμβάνεται στα εθνικά νομικά πλαίσια και κατέχει εξέχουσα θέση στα έγγραφα πολιτικής. Ωστόσο, η UNESCO (2020) σημειώνει ότι σε πολλές χώρες, οι διεθνείς συμβάσεις δεν αποτελούν αναπόσπαστο μέρος των εθνικών νομοθεσιών.

Η στρατηγική της ΕΕ για τα δικαιώματα του παιδιού (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021) επισημαίνει τη σημασία των παιδιών ως φορέων αλλαγής και το δικαίωμα των παιδιών να αξιοποιήσουν πλήρως τις δυνατότητές τους. Τα μέτρα θα πρέπει να διασφαλίζουν ότι οι οικονομικές, κοινωνικές, πολιτιστικές ή προσωπικές συνθήκες δεν μετατρέπονται σε πηγές διακρίσεων, εμποδίζοντας ορισμένα παιδιά να επωφεληθούν από μια ικανοποιητική μαθησιακή εμπειρία επί ίσοις όροις (Επίτροπος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, 2017). Το Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (2019) προχωρά περαιτέρω, αναφέροντας ότι οι νόμοι και οι πολιτικές θα πρέπει να περιλαμβάνουν ρητά μια «ρήτρα μη απόρριψης», απαγορεύοντας την άρνηση εισαγωγής στα γενικά σχολεία και εξασφαλίζοντας τη συνέχεια της εκπαίδευσης (σ. 12).

Είναι επίσης εξαιρετικά σημαντικό το γεγονός ότι η αλλαγή στον τρόπο σκέψης απαιτεί αλλαγή στη γλώσσα – ιδίως όσον αφορά τους μαθητές με αναπηρίες. Οι χώρες θα πρέπει να απομακρυνθούν από ιατρικούς όρους που μπορεί να συμβάλλουν στον διαχωρισμό των μαθητών και οι οποίοι μπορεί να συνδέονται με χαμηλότερες προσδοκίες και μειωμένες ευκαιρίες. Η ενίσχυση της ευαισθητοποίησης όλων των εμπλεκόμενων φορέων για τα πλήρη οφέλη της ενταξιακής εκπαίδευσης μακροπρόθεσμα – ως βάση για μια ενταξιακή κοινωνία – αποτελεί επίσης προϋπόθεση για την εξασφάλιση της δέσμευσης και της επιτυχούς εφαρμογής της ενταξιακής εκπαίδευσης.

Το νομοθετικό και πολιτικό πλαίσιο

Εντός του ενιαίου νομοθετικού και πολιτικού πλαισίου, οι ακόλουθες αρχές καθορίζουν πέντε βασικές απαιτήσεις για το νομοθετικό και πολιτικό πλαίσιο για την ενταξιακή εκπαίδευση.

Ευέλικτοι μηχανισμοί χρηματοδότησης και κατανομής πόρων που υποστηρίζουν τη συνεχή ανάπτυξη των σχολικών κοινοτήτων και τους επιτρέπουν να αυξήσουν τη δυνατότητά τους να ανταποκριθούν στην ετερογένεια και να υποστηρίξουν όλους τους μαθητές, χωρίς επίσημη διάγνωση ή ετικέτα.

Δεν υπάρχει ιδανικός τρόπος χρηματοδότησης της ενταξιακής εκπαίδευσης. Οι χώρες διαφέρουν σε μεγάλο βαθμό όσον αφορά την αποκέντρωση, την πυκνότητα του πληθυσμού και τους δημογραφικούς παράγοντες για παράδειγμα, καθώς και τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά πλαίσια και τη δομή και τις λεπτομέρειες των εκπαιδευτικών συστημάτων. Οι κυβερνήσεις πρέπει να προωθήσουν τις συνέργειες και να ενθαρρύνουν τα δίκτυα να μοιράζονται πόρους, εγκαταστάσεις και ευκαιρίες ανάπτυξης ικανοτήτων (Ebersold, Watkins, Óskarsdóttir και Meijer, 2019). Οι αποτελεσματικές ρυθμίσεις για τη χρηματοδότηση της συνεργασίας μεταξύ διαφορετικών τομέων και φορέων που υποστηρίζουν τους μαθητές και τα σχολεία μπορούν να βελτιώσουν τόσο την ποιότητα όσο και τη σχέση κόστους-αποτελεσματικότητας των υπηρεσιών (UNESCO, 2020).

Η διασφάλιση ίσων ευκαιριών εκπαίδευσης για όσους διατρέχουν κίνδυνο αποκλεισμού δεν είναι μόνο ευθύνη των φορέων χάραξης της εκπαιδευτικής πολιτικής. Απαιτεί από πολλούς φορείς που εργάζονται σε στενά ευθυγραμμισμένα διοικητικά συστήματα να υποστηρίξουν τις διαφορετικές πτυχές στη ζωή των ευάλωτων ατόμων. Η χρήση ενός παρόχου υπηρεσιών ως σημείο αναφοράς για άλλες υπηρεσίες ή η παροχή πολλαπλών υπηρεσιών σε μεμονωμένες εγκαταστάσεις μπορεί να μειώσει τις επικαλύψεις και να βελτιώσει περαιτέρω την ποιότητα, καθώς οι επαγγελματίες των υπηρεσιών επικοινωνούν και συνεργάζονται (UNESCO, 2020).

Σε ολόκληρο το σύστημα χρηματοδότησης και κατανομής πόρων, πρέπει να υπάρχει διαφάνεια στον προγραμματισμό, με αποτελεσματική παρακολούθηση, ώστε να διασφαλίζεται ότι η χρηματοδότηση χρησιμοποιείται για τον προβλεπόμενο σκοπό. Αυτό διασφαλίζει την ισοτιμία και δίνει τη δυνατότητα σε όλους τους μαθητές να αποκομίσουν το μέγιστο όφελος από την εκπαίδευσή τους. Επί του παρόντος, συχνά υπάρχουν κενά σε σαφείς πληροφορίες και δεδομένα σχετικά με την κατανομή των πόρων σε ειδικά και ενταξιακά περιβάλλοντα και τις δαπάνες τόσο για γενικούς όσο και για ειδικούς σκοπούς (Ευρωπαϊκός Φορέας, 2016β).

Για να συμπεριλάβουν όλους τους μαθητές, τα σχολεία πρέπει να αναπτύξουν και να μεταβούν από τη χρηματοδότηση με βάση τις ατομικές ανάγκες σε μια προσέγγιση του σχολείου ως συνόλου. Αυτό επιτρέπει την καθολική υποστήριξη για όλους μέσω

ευέλικτης, μαθητοκεντρικής και εξατομικευμένης μάθησης. Με τη σειρά του, αυτό θα πρέπει να αυξήσει τη δυνατότητα των σχολείων να μειώσουν τα εμπόδια στη μάθηση και τις πρακτικές που εισάγουν διακρίσεις, μετασχηματίζοντας την οργάνωση, τις διδακτικές πρακτικές και το περιβάλλον της σχολικής τάξης (Ευρωπαϊκός Φορέας, 2018γ· ΟΟΣΑ, 2016). Θα πρέπει να αναγνωριστεί ότι οι εξατομικευμένες και αντισταθμιστικές προσεγγίσεις οδηγούν γενικά σε υψηλότερο κόστος, καθώς απαιτείται περισσότερη εξωτερική υποστήριξη και εμπειρογνωμοσύνη για να αντισταθμιστεί η έλλειψη προετοιμασίας των εκπαιδευτικών για την ετερογένεια.

Οι δυνατότητες των σχολείων να αυξήσουν τα μέτρα πρόληψης μπορούν να βελτιωθούν περαιτέρω με ευέλικτη χρηματοδότηση που παρέχει πρόσβαση σε υποστήριξη από την τοπική κοινότητα (π.χ. για την αύξηση της συμμετοχής των μαθητών μέσω ευρύτερων ευκαιριών όσον αφορά το αναλυτικό πρόγραμμα και συμβουλευτικής καθοδήγησης).

Είναι σημαντικό η χρηματοδότηση και η κατανομή των πόρων να είναι ισότιμες. Οι μηχανισμοί θα πρέπει να διασφαλίζουν την προσοχή στην πρόοδο των μαθητών με σύνδεση με τα αποτελέσματα των μαθητών και όχι μόνο παρέχοντας πρόσβαση (π.χ. τοποθέτηση στη γενική εκπαίδευση) και τη συμμετοχή σε δραστηριότητες χωρίς πραγματική μάθηση. Σύμφωνα με τον Φορέα, η ισοτιμία μπορεί να περιλαμβάνει τα εξής:

- ισότιμη πρόσβαση
- ισοτιμία στην κατανομή των ευκαιριών μάθησης και στην κατάλληλη υποστήριξη
- ισοτιμία στην επίτευξη ευκαιριών και δυνατοτήτων επιτυχίας στην ακαδημαϊκή και κοινωνική μάθηση και στις ευκαιρίες μετάβασης
- ισοτιμία στην επίτευξη προσωπικής αυτονομίας κατά τη διάρκεια και μετά την τυπική εκπαίδευση και τις ευκαιρίες διασύνδεσης που είναι ανοικτές στους μαθητές με ΕΕΑ [ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες] και υποστηρίζουν την ένταξή τους στην ευρύτερη κοινωνία (Ευρωπαϊκός Φορέας, 2011, σ. 56).

Τέλος, οι χώρες θα πρέπει να λάβουν υπόψη τους ότι, μακροπρόθεσμα, η ενταξιακή εκπαίδευση μπορεί να οδηγήσει σε εξοικονόμηση κόστους. Οι εκπαιδευόμενοι που απομακρύνονται ή δεν σημειώνουν επιτυχίες στο σχολείο, για οποιονδήποτε λόγο, είναι πιο πιθανό να χρειαστούν πρόσθετες υπηρεσίες ως ενήλικες (π.χ. εισοδηματική στήριξη, στέγαση, υγειονομική περίθαλψη) με υψηλό οικονομικό και κοινωνικό κόστος για την

κοινωνία (ΟΟΣΑ, 2010· 2015). Ο Φορέας διαπίστωσε ότι η παρακολούθηση σε ειδικά εκπαιδευτικά πλαίσια:

... σχετίζεται με περιορισμένα ακαδημαϊκά και επαγγελματικά προσόντα, την απασχόληση σε προστατευόμενα εργαστήρια, την οικονομική εξάρτηση, λιγότερες ευκαιρίες για ανεξάρτητη διαβίωση, και περιορισμένα κοινωνικά δίκτυα μετά την αποφοίτηση (Ευρωπαϊκός Φορέας, 2018δ, σ. 11).

Ένα αποτελεσματικό σχέδιο διακυβέρνησης που καθορίζει σαφείς ρόλους και αρμοδιότητες, ευκαιρίες συνεργασίας και επίπεδα αυτονομίας σε όλα τα επίπεδα του συστήματος.

Ο Burns (2015) σημειώνει ότι η αποτελεσματική διακυβέρνηση λειτουργεί με τη δημιουργία ικανοτήτων, τον ανοικτό διάλογο και τη συμμετοχή των εμπλεκόμενων φορέων. Η διακυβέρνηση είναι μια ισορροπία μεταξύ λογοδοσίας και εμπιστοσύνης, καινοτομίας και αποφυγής κινδύνου, δημιουργίας συναίνεσης και λήψης δύσκολων αποφάσεων. Το κεντρικό επίπεδο παραμένει σημαντικό – ακόμη και σε αποκεντρωμένα συστήματα – για την ενεργοποίηση και την καθοδήγηση της εκπαίδευσης μέσω ενός στρατηγικού οράματος, σαφών κατευθυντήριων γραμμών και ανατροφοδότησης (Ευρωπαϊκός Φορέας, 2017β). Ωστόσο, το επίπεδο στο οποίο δημιουργείται η πολιτική και λαμβάνονται οι αποφάσεις – και οι σχέσεις μεταξύ αυτών των επιπέδων – είναι καθοριστικής σημασίας. Οι εμπλεκόμενοι φορείς πρέπει να είναι σαφείς σχετικά με τα επίπεδα αυτονομίας και λήψης αποφάσεων στους τομείς αρμοδιότητάς τους και να είναι καλά προετοιμασμένοι και να υποστηρίζονται σε αυτές τις εξελίξεις. Ο Ainscow (2015) επισημαίνει ότι οι διαμορφωτές της πολιτικής πρέπει να αναγνωρίσουν ότι οι λεπτομέρειες της πολιτικής δεν επιδέχονται κεντρική ρύθμιση – και αντιμετωπίζονται καλύτερα από εκείνους που κατανοούν τα τοπικά πλαίσια. Θα πρέπει να υπάρχει εμπιστοσύνη ότι οι εν λόγω τοπικοί εμπλεκόμενοι φορείς θα ενεργούν προς το συμφέρον των μαθητών και θα συνεργάζονται προς όφελος όλων.

Ο Donnelly (2016· Ευρωπαϊκός Φορέας, 2017β) υποστηρίζει ότι η δημιουργία ικανοτήτων για την αύξηση των επιτυχιών των τοπικών κοινοτήτων αφορά απαραίτητως:

- Ηγεσία που παρέχει δυνατότητες και στοχεύει στην ανάπτυξη μιας κουλτούρας συνεργασίας που βασίζεται σε ένα σαφές όραμα
- Υποστήριξη της επαγγελματικής ανάπτυξης που αυξάνει την ατομική και συλλογική ικανότητα για την εφαρμογή υψηλής ποιότητας ενταξιακής εκπαίδευσης
- Καινοτομία που εφαρμόζεται παρέχοντας χώρο για να μαθαίνει κανείς από την εμπειρία και τα λάθη του
- Λογοδοσία που προκρίνει τα ευρύτερα επιτεύγματα και όχι εύκολα μέτρα που βασίζονται σε εξαρτώμενες από την αγορά δυνάμεις
- Στοχευμένη χρηματοδότηση

- Ρητές και σαφείς εθνικές αξίες όσον αφορά την ισοτιμία και την ένταξη.

Η ανάπτυξη μιας τέτοιας πρακτικής μπορεί να απαιτήσει σημαντικές διαρθρωτικές και πολιτισμικές αλλαγές όσον αφορά τη λογοδοσία. Αυτό θα μπορούσε να περιλαμβάνει την απομάκρυνση των τοπικών αρχών από την προοπτική της «εντολής και του ελέγχου», προς μια προοπτική που επιτρέπει και διευκολύνει τη συνεργατική δράση (Ainscow, Dyson, Horwood και Thomson, 2016), λαμβάνοντας υπόψη ότι η ενταξιακή εκπαίδευση αποτελεί συλλογική ευθύνη (Υδο, 2020).

Η συνεργασία σε όλα τα επίπεδα του συστήματος είναι απαραίτητη. Αυτό θα πρέπει να περιλαμβάνει συνεργασία μεταξύ των υπουργείων Παιδείας και άλλων, όπως τα υπουργεία Κοινωνικών Υποθέσεων και Υγείας. Ανάλογη συνεργασία θα πρέπει να υπάρχει και μεταξύ αυτών των τομέων, των φορέων, των οργανώσεων του τριτογενούς τομέα και των σχολείων σε τοπικό επίπεδο (Ευρωπαϊκός Φορέας, 2018γ).

Τέλος, η διακυβέρνηση θα πρέπει να διασφαλίζει την εστίαση στην ισοτιμία. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή/ο Ευρωπαϊκός Εκτελεστικός Οργανισμός Εκπαίδευσης και Πολιτισμού (EACEA)/το Δίκτυο Eurgydice (2020) σημειώνουν ότι η διακυβέρνηση (και η χρηματοδότηση) που επηρεάζει την ισοτιμία περιλαμβάνει τα ακόλουθα:

- Επιλογή σχολείων και διαφοροποίηση των κανονιστικών πλαισίων
- Ακαδημαϊκά κριτήρια εισαγωγής, πρώιμη ανίχνευση και επανάληψη τάξεων
- Αυτονομία των σχολείων, όπου τα υψηλά επίπεδα μπορεί να οδηγήσουν σε διαφορές στην ποιότητα και να επηρεάσουν την ισοτιμία
- Λογοδοσία που σχετίζεται με τις ικανότητες και τα αποτελέσματα των μαθητών, καθώς και άλλα μέτρα
- Μέτρα για τη στήριξη των μειονεκτούντων σχολείων και των μαθητών που σημειώνουν χαμηλές επιδόσεις
- Εξωσχολικές δραστηριότητες.

Ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο διασφάλισης ποιότητας και λογοδοσίας για την παρακολούθηση, την επανεξέταση και την αξιολόγηση που υποστηρίζει την παροχή υψηλής ποιότητας για όλους τους μαθητές, με έμφαση στις ισότιμες ευκαιρίες για όσους διατρέχουν κίνδυνο περιθωριοποίησης ή κοινωνικού αποκλεισμού.

Η ευαισθητοποίηση και ο διάλογος με τους εμπλεκόμενους φορείς θα πρέπει να παρέχουν την ευκαιρία συμφωνίας επί μιας άποψης για την αποτελεσματική πρακτική στην ενταξιακή εκπαίδευση, την αμφισβήτηση των υποκείμενων παραδοχών, πεποιθήσεων και αξιών, τον προσδιορισμό των προτεραιοτήτων και την αξιολόγηση της προόδου (Ευρωπαϊκός Φορέας, 2014α). Μπορεί να αποσαφηνίσει περαιτέρω τους ρόλους, τις ευθύνες και τη λογοδοσία των εμπλεκόμενων φορέων και να υποστηρίξει την ανάπτυξη δεικτών που αντανακλούν τις προσδοκίες. Όταν τα συστήματα αντιμετωπίζουν τους μαθητές με πιο ολιστικό τρόπο, αποτιμώντας τα ποικίλα μαθησιακά αποτελέσματα,

απαιτείται ένα πιο ολοκληρωμένο σύνολο δεικτών ποιότητας. Η UNESCO (2017α) σημειώνει τα εξής:

Σε χώρες με κριτήρια εξαιρετικά στενής ερμηνείας της επιτυχίας, οι μηχανισμοί παρακολούθησης μπορούν να εμποδίσουν την ανάπτυξη ενός πιο ενταξιακού εκπαιδευτικού συστήματος. Ένα λειτουργικό εκπαιδευτικό σύστημα απαιτεί πολιτικές που εστιάζουν στη συμμετοχή και την επιτυχία όλων των μαθητών (σελ. 21).

Εκτός από τη συλλογή στοιχείων – ή τη μέτρηση – των δεξιοτήτων και ικανοτήτων που απαιτούνται για την επιτυχία των μαθητών στο σχολείο και στη μελλοντική τους ζωή, η παρακολούθηση πρέπει να περιλαμβάνει ακριβείς και αξιόπιστες πληροφορίες σχετικά με τους πόρους και άλλες πληροφορίες, δομές και διαδικασίες που τελικά επηρεάζουν τη μάθηση. Τα εν λόγω μέτρα είναι ιδιαίτερα σημαντικά σε σχέση με τις εμπειρίες των μειονεκτουσών ομάδων και όσων είναι δυνητικά ευάλωτοι στις χαμηλές επιδόσεις, για την υποστήριξη της πρακτικής ισοτιμίας. Τα πρότυπα και οι δείκτες ποιότητας μπορούν να βοηθήσουν τα σχολεία να ενσωματώσουν τη διασφάλιση ποιότητας στις πολιτικές τους και να ενεργούν ως οργανισμοί μάθησης με στόχο τη συνεχή βελτίωση των πρακτικών τους (Ebersold και Meijer, 2016).

Οι δείκτες ένταξης μέσα και σε σχέση με τα σχολεία μπορούν επίσης να τονίζουν ότι ο μαθητής βρίσκεται στο επίκεντρο μιας σειράς συστημάτων που συνεργάζονται για να διαμορφώσουν την ανάπτυξή του (Ευρωπαϊκός Φορέας, 2016α· 2017α). Αυτό, με τη σειρά του, μπορεί να υποστηρίξει τη συνοχή και να ευθυγραμμίσει τις δράσεις σχεδιασμού, υλοποίησης, παρακολούθησης και αξιολόγησης σε σχολικό, τοπικό κοινοτικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο. Ειδικότερα, τα στοιχεία που προκύπτουν από τη διαδικασία αξιολόγησης μπορούν να χρησιμεύσουν για την ενίσχυση της οργανωτικής μάθησης και συμμετοχής και την ανάπτυξη των εμπλεκόμενων φορέων σε όλα τα επίπεδα.

Οι δείκτες μπορούν να υποστηρίξουν την κατανόηση της πολιτικής, της στρατηγικής και της εφαρμογής και να δείξουν πόσο καλά ένα σύστημα προάγει την προοδευτική αλλαγή (Downes, 2014α· 2014β). Είναι σημαντικό ότι οι διαρθρωτικοί δείκτες μπορούν να παρέχουν ένα γενικό εθνικό πλαίσιο βασικών θεμάτων που πρέπει να αντιμετωπιστούν (Downes, 2015). Αυτό συμβάλλει στον προσδιορισμό των ευνοϊκών συνθηκών για την επιτυχία, ενώ παράλληλα σέβεται τις επαγγελματικές κρίσεις των εμπλεκόμενων φορέων και αποφεύγονται οι προσεγγίσεις εκ των άνω προς τα κάτω.

Πάνω απ' όλα, οι εμπλεκόμενοι φορείς θα πρέπει να συμμετέχουν στο σύστημα λογοδοσίας, καθώς η ιδιοκτησία μπορεί να υποστηρίξει τη συνεργατική επαγγελματική ανάπτυξη, τον προβληματισμό και τη συνεχή βελτίωση εντός και μεταξύ των σχολείων.

Ένα συνεχές σύστημα επαγγελματικής επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών – αρχική επιμόρφωση εκπαιδευτικών, εισαγωγή και επαγγελματική ανάπτυξη εκπαιδευτικών και των εκπαιδευτών εκπαιδευτικών – που αναπτύσσει τομείς ικανοτήτων σε όλους τους εκπαιδευτικούς όσον αφορά την αξιολόγηση και τον προσδιορισμό των αναγκών, τον προγραμματισμό του αναλυτικού προγράμματος (καθολικός σχεδιασμός), την ενταξιακή παιδαγωγική, τη συμμετοχή στην έρευνα και τη χρήση αποδεικτικών στοιχείων.

Το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2020) υπογραμμίζει την ανάγκη για τη διάρκεια της επαγγελματικής σταδιοδρομίας:

... να καλύπτει πιο συστηματικά τα θέματα και τις ευκαιρίες μάθησης που σχετίζονται με την εργασία σε πολύγλωσσο και πολυπολιτισμικό περιβάλλον, την εργασία με εκπαιδευόμενους που έχουν ειδικές ανάγκες και προέρχονται από μειονεκτικό περιβάλλον, τις ψηφιακές παιδαγωγικές μεθόδους, τη βιώσιμη ανάπτυξη και τον υγιεινό τρόπο ζωής (σελ. 5)

Το Συμβούλιο αναγνωρίζει επίσης την ανάγκη επαγγελματικής αυτονομίας για την αντιμετώπιση μιας σειράς προκλήσεων. Αυτές περιλαμβάνουν την υποστήριξη της ολιστικής ανάπτυξης των μαθητών με πιο ποικιλόμορφες μαθησιακές ανάγκες και την ανάγκη για εποικοδομητικές και αμοιβαία υποστηρικτικές σχέσεις με άλλους εμπλεκόμενους φορείς.

Οι εργασίες του Οργανισμού υπογραμμίζουν επίσης την ανάγκη για σαφείς και συνεκτικούς δεσμούς μεταξύ της αρχικής επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών, της εισαγωγής και της συνεχούς επαγγελματικής ανάπτυξης, για τη διαμόρφωση συνεχούς επαγγελματικής επιμόρφωσης (συμπεριλαμβανομένων τόσο των τυπικών όσο και των μη τυπικών ευκαιριών μάθησης) (Ευρωπαϊκός Φορέας, 2015β). Οι αποσπασματικές πρωτοβουλίες είναι ανεπαρκείς για την προετοιμασία όλων των εκπαιδευτικών ώστε να συμπεριλάβουν όλους τους μαθητές με πιο συστηματικό τρόπο. Μειώνουν επίσης τη μεταβλητότητα της αποτελεσματικότητας των εκπαιδευτικών, η οποία έχει αντίκτυπο στη μάθηση (Ευρωπαϊκός Φορέας, 2019α).

Η βελτίωση της επαγγελματικής επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών απαιτεί την ανάπτυξη εκπαιδευτών εκπαιδευτικών. Αυτοί θα πρέπει να έχουν γνώσεις και εμπειρία στην ενταξιακή εκπαίδευση, καθώς και εμπειρία σε σχολεία, ώστε να μπορούν να αναπτύξουν ικανότητες σε άλλους.

Εκτός από τις βασικές αξίες και τους τομείς ικανοτήτων που περιγράφονται στο *Προφίλ των Ενταξιακών Εκπαιδευτικών* (Ευρωπαϊκός Φορέας, 2012), για την υποστήριξη της ενταξιακής πρακτικής απαιτούνται οι ακόλουθοι ειδικοί τομείς:

- Γνώση και κατανόηση των λειτουργιών της αξιολόγησης και της χρήσης πληροφοριών για τη βελτίωση της μάθησης, την παροχή υποστήριξης για την υπέρβαση των εμποδίων και την παρακολούθηση και αξιολόγηση των διδακτικών

προσεγγίσεων. Μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί για την ενημέρωση γονέων και άλλων εμπλεκόμενων φορέων και για την αξιολόγηση των συνολικών σχολικών επιδόσεων.

- Ικανότητα συνεργασίας με άλλους για τον σχεδιασμό ενός σχετικού αναλυτικού προγράμματος που δίνει σε όλους τους μαθητές ευκαιρίες να αξιοποιήσουν τις δυνατότητές τους.
- Δεξιότητες χρήσης μιας σειράς τεκμηριωμένων στρατηγικών διδασκαλίας για την παροχή εξατομικευμένης υποστήριξης σε όλους τους μαθητές. Η υποστήριξη αυτή θα πρέπει να επιτρέπει στους μαθητές να έχουν πρόσβαση σε εκπαιδευτικό υλικό και πόρους, να επεξεργάζονται πληροφορίες και να αποδεικνύουν την κατανόησή τους με διάφορους τρόπους.

Ένα ενιαίο πλαίσιο αναλυτικού προγράμματος που είναι επαρκώς ευέλικτο ώστε να παρέχει σχετικές ευκαιρίες για όλους τους μαθητές, και ένα πλαίσιο αξιολόγησης που αναγνωρίζει και επικυρώνει τα επιτεύγματα και τις ευρύτερες επιτυχίες.

Πρέπει να αναπτυχθεί ένα ευέλικτο πλαίσιο αναλυτικού προγράμματος που να παρέχει μια βάση για τον σχεδιασμό σχετικών ευκαιριών μάθησης για **όλους** τους μαθητές, χωρίς ξεχωριστά αναλυτικά προγράμματα που μπορεί να περιορίζουν τις προσδοκίες και τις ευκαιρίες για ορισμένες ευάλωτες ομάδες.

Το Διεθνές Γραφείο Εκπαίδευσης της UNESCO (2019) ορίζει το αναλυτικό πρόγραμμα για την ενταξιακή εκπαίδευση ως ένα πρόγραμμα σπουδών που:

... λαμβάνει υπόψη και καλύπτει τις διαφορετικές ανάγκες, τις προηγούμενες εμπειρίες, τα ενδιαφέροντα και τα προσωπικά χαρακτηριστικά όλων των μαθητών. Επιχειρεί να διασφαλίσει ότι όλοι οι μαθητές συμμετέχουν στις κοινές μαθησιακές εμπειρίες της τάξης και ότι παρέχονται ίσες ευκαιρίες ανεξάρτητα από τις διαφορές των μαθητών.

Ωστόσο, όπως επισημαίνει η UNESCO (2020), ο ορισμός αυτός εφιστά την προσοχή σε διάφορες προκλήσεις. Πρώτον, υπάρχουν πολιτικές εντάσεις σχετικά με το είδος της κοινωνίας που οι άνθρωποι φιλοδοξούν να επιτύχουν μέσω της εκπαίδευσης. Δεύτερον, υπάρχουν πρακτικές προκλήσεις σε σχέση με τη διασφάλιση της ευελιξίας για την εξυπηρέτηση διαφορετικών πλαισίων και αναγκών χωρίς διαχωρισμό των μαθητών. Τρίτον, υπάρχουν τεχνικές προκλήσεις για την εξασφάλιση ότι το αναλυτικό πρόγραμμα εξυπηρετεί την ισοτιμία παραμένοντας σχετικό και δημιουργώντας γέφυρες για να διασφαλίζεται ότι κανένας μαθητής δεν θα είναι αποκομμένος.

Οι Alves, Pinto και Pinto (2020) καταλήγουν στο συμπέρασμα:

Εάν τα σχολεία ενθαρρύνονται να είναι ενταξιακά, αλλά υπάρχει ένα ρυθμιστικό αναλυτικό πρόγραμμα που δεν επιτρέπει στους εκπαιδευτικούς να προσαρμόζουν τα περιεχόμενα, τις παιδαγωγικές προσεγγίσεις ή την

αξιολόγηση στα διαφορετικά χαρακτηριστικά και τις ανάγκες των μαθητών, τότε το παράδοξο που προκύπτει μπορεί να αποτρέψει τον γνήσιο ενταξιακό χαρακτήρα (σ. 282).

Η πανδημία COVID-19 ανέδειξε επίσης την ανάγκη για ευέλικτες προσεγγίσεις, ιδίως τη μικτή και την ηλεκτρονική μάθηση, για τη διαχείριση μαθητών με ποικίλες ανάγκες και ενδιαφέροντα. Αυτοί οι μαθητές μπορεί να απαιτούν ποικίλες προσαρμογές όσον αφορά τον ρυθμό, την παρουσίαση, το περιεχόμενο, τους τρόπους ανταπόκρισης κ.λπ.

Όντας στενά συνδεδεμένες με το αναλυτικό πρόγραμμα, οι χώρες θα πρέπει να αναπτύξουν ένα πλαίσιο ενταξιακής αξιολόγησης που να μπορεί να προσδιορίζει και να αξιολογεί την πρόοδο και τις επιτυχίες όλων των μαθητών. Η Επιτροπή του ΟΗΕ για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία (2016) αναφέρει ότι:

Οι τυποποιημένες αξιολογήσεις πρέπει να αντικατασταθούν από ευέλικτες και πολλαπλές μορφές αξιολόγησης και αναγνώρισης της ατομικής προόδου προς την επίτευξη ευρέων στόχων που παρέχουν εναλλακτικές διαδρομές μάθησης (σ. 9).

Η αξιολόγηση πρέπει να υποστηρίζει πρωτίστως τη μάθηση. Θα πρέπει να καλύπτει όλο το φάσμα των μαθησιακών αποτελεσμάτων (δηλ. ακαδημαϊκούς και ευρύτερους τομείς μάθησης) μέσω του αναλυτικού προγράμματος και των άτυπων, μη τυπικών και εξωσχολικών δραστηριοτήτων. Εδώ, οι πληροφορίες της αξιολόγησης μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την προσαρμογή του αναλυτικού προγράμματος και των διδακτικών προσεγγίσεων, εντοπίζοντας και υπερβαίνοντας τα εμπόδια στη μάθηση και αποτελώντας τη βάση για την υποστήριξη των αποφάσεων.

Όταν οι εκπαιδευτικοί εντοπίζουν εμπόδια στη μάθηση μέσω της συνεχιζόμενης αξιολόγησής τους, θα πρέπει να συνεργάζονται με ειδικούς για την περαιτέρω εξέταση τόσο των χαρακτηριστικών των μαθητών όσο και των περιβαλλοντικών μεταβλητών.

Η αξιολόγηση μπορεί να συνδεθεί με την επιλεξιμότητα για πρόσθετους πόρους ή υπηρεσίες (π.χ. πληροφορίες από εκπαιδευτικούς ειδικής αγωγής για μαθητές με προβλήματα όρασης). Ωστόσο, δεν θα πρέπει να οδηγεί σε ετικετοποίηση, απόσυρση ή ξεχωριστή παροχή εκπαίδευσης. Η υποστήριξη θα πρέπει να παρέχεται με βάση τις ανάγκες υποστήριξης των μαθητών χωρίς να απαιτείται επίσημη πιστοποίηση, η οποία μπορεί να οδηγήσει σε στρατηγική συμπεριφορά.

Η περιοδική τελική αξιολόγηση μπορεί να υποστηρίξει τη συνεχή αξιολόγηση. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την υποβολή εκθέσεων, την πιστοποίηση της προόδου και των επιτυχιών, την κατανομή των πόρων και την ομαδοποίηση των μαθητών για την ανάλυση δεδομένων. Ωστόσο, ο ρόλος των εξετάσεων υψηλών απαιτήσεων θα πρέπει να είναι σαφής, ώστε να αποφεύγονται ακούσιες συνέπειες, όπως η διδασκαλία με βάση τα τεστ και ενδεχομένως ο περιορισμός του αναλυτικού προγράμματος. Η επιτυχία υπερβαίνει τα ακαδημαϊκά επιτεύγματα (π.χ. όπως μετράται σε τυποποιημένα τεστ) και θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη «την κριτική σκέψη, τις συνεργατικές δεξιότητες, τη δημιουργικότητα, την ανεξαρτησία και την ικανότητα επίλυσης προβλημάτων» (Ευρωπαϊκός Φορέας, 2016γ, σ. 19). Όπως προαναφέρθηκε, τα πλαίσια αξιολόγησης θα πρέπει να διασφαλίζουν ότι τομείς που παλαιότερα θεωρούνταν λιγότερο σημαντικοί από την

ακαδημαϊκή πρόοδο, όπως η κοινωνική και συναισθηματική ευημερία, αναγνωρίζονται ως ουσιώδεις για τη μάθηση και την επιτυχία.

Οι Alves κ.ά. (2020) προτείνουν ότι η χρήση των πληροφοριών αξιολόγησης απαιτεί κριτική σκέψη σχετικά με την έννοια της επιτυχίας, καθώς «οι έννοιες της επιτυχίας σχετίζονται με το αναλυτικό πρόγραμμα και με το ποιοι τύποι και μορφές γνώσης αποτιμώνται» (σ. 282).

Τέλος, οι πληροφορίες αξιολόγησης μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για την παρακολούθηση και την αξιολόγηση του αναλυτικού προγράμματος, των διδακτικών προσεγγίσεων, των στρατηγικών υποστήριξης, της ομαδοποίησης των μαθητών, της κατανομής των πόρων και άλλων πτυχών της οργάνωσης του σχολείου.

Τα λειτουργικά στοιχεία για τα συστήματα ενταξιακής εκπαίδευσης

Οι ακόλουθες αρχές αφορούν οκτώ επιχειρησιακές στρατηγικές, δομές και διαδικασίες που θεωρούνται απαραίτητες για την ενταξιακή πολιτική και πρακτική.

Δομές και διαδικασίες που επιτρέπουν τη συνεργασία και την αποτελεσματική επικοινωνία σε όλα τα επίπεδα – μεταξύ υπουργείων, περιφερειακών και τοπικών φορέων λήψης αποφάσεων και μεταξύ υπηρεσιών και τομέων, συμπεριλαμβανομένων των μη κυβερνητικών οργανώσεων και των σχολείων.

Η εκπαιδευτική πολιτική διαμορφώνεται σε ολοένα και πιο σύνθετα περιβάλλοντα, με τα εκπαιδευτικά συστήματα να μετακινούνται από δομές από πάνω προς τα κάτω σε πιο οριζόντιες αλληλεπιδράσεις μεταξύ πολλαπλών εμπλεκόμενων φορέων (Viennet και Pont, 2017). Αυτό οδηγεί σε αλλαγές στις προσεγγίσεις για την εφαρμογή της πολιτικής, με περισσότερες διαπραγματεύσεις και συμμετοχή των εκπαιδευτικών, των σχολικών ηγετών, των μαθητών, των τοπικών και περιφερειακών διαμορφωτών εκπαιδευτικής πολιτικής, μεταξύ άλλων (ΟΟΣΑ, 2020).

Η επικοινωνία είναι σαφώς σημαντικός δίαυλος τόσο για τη μετάδοση μηνυμάτων όσο και για τη λήψη ανατροφοδότησης. Είναι επίσης καθοριστική για τη δημιουργία συμφωνίας μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων, την απόκτηση δημόσιας υποστήριξης και την ενίσχυση του αισθήματος της συμμετοχής (ΟΟΣΑ, 2020).

Η UNESCO (2017α) τονίζει την ανάγκη οι ηγέτες σε όλα τα επίπεδα να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις για την αμφισβήτηση εκπαιδευτικών πρακτικών που δεν είναι ενταξιακές, που δημιουργούν διακρίσεις και άνιση μεταχείριση. Αυτό τους επιτρέπει να «οικοδομήσουν συναίνεση και αφοσίωση προς την κατεύθυνση της εφαρμογής των παγκόσμιων αξιών της ένταξης και της ισοτιμίας στην πράξη» (σ. 26).

Σε τοπικό επίπεδο, ο Φορέας σημειώνει ότι μια κοινότητα συνεργατικής μάθησης είναι το κλειδί για τη βελτίωση των αποτελεσμάτων. Η σχολική βελτίωση θα πρέπει να καθοδηγείται από τη δέσμευση ολόκληρης της σχολικής κοινότητας να βρει καλύτερους τρόπους ώστε όλοι οι φορείς της να ζουν, να εργάζονται και να μαθαίνουν μαζί. Περιλαμβάνει τη δημιουργία συμπράξεων, τη συνεργασία και τη συμμετοχή σε κοινές δραστηριότητες για την επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης (Ευρωπαϊκός Φορέας, 2018ε).

Μια στρατηγική για την αύξηση της συμμετοχής στην ποιοτική ενταξιακή πρώιμη παιδική εκπαίδευση και την υποστήριξη των μειονεκτουσών οικογενειών.

Σύμφωνα με έρευνες υπάρχουν σαφή οφέλη για τα παιδιά που συμμετέχουν σε προγράμματα προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας όσον αφορά τη συνολική τους ανάπτυξη και, πιο συγκεκριμένα, τις ακαδημαϊκές τους επιδόσεις. Η διαπίστωση αυτή ισχύει ιδιαίτερα για τους μειονεκτούντες μαθητές (Ευρωπαϊκή Επιτροπή/Ευρωπαϊκός Εκτελεστικός Οργανισμός Εκπαίδευσης και Πολιτισμού (EACEA)/Δίκτυο Eurydice, 2020), καθώς βελτιώνει την κοινωνική τους ένταξη και τις μακροπρόθεσμες ευκαιρίες της ζωής τους. Ωστόσο, η επένδυση σε μια τέτοια παροχή αξίζει μόνο εάν οι υπηρεσίες είναι υψηλής ποιότητας, προσβάσιμες, οικονομικά προσιτές και χωρίς αποκλεισμούς (Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2019). Η παροχή πρέπει επίσης να αποτελεί «μέρος μιας ολοκληρωμένης δέσμης μέτρων πολιτικής για τα δικαιώματα των παιδιών, με στόχο να βελτιωθούν τα αποτελέσματα για τα παιδιά και να διαρραγεί ο διαγενεακός κύκλος της μειονεξίας» (όπ. π, σ. 1).

Όσον αφορά τη στήριξη της οικογένειας, οι υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας αποτελούν συχνά την πρώτη προσωπική επαφή με τους γονείς. Ως εκ τούτου, μπορούν να αποτελέσουν μια καλή βάση για μια ολοκληρωμένη προσέγγιση των υπηρεσιών, όπως η συμβουλευτική σε γονείς που αντιμετωπίζουν δυσκολίες.

Ο Ευρωπαϊκός Πυλώνας Κοινωνικών Δικαιωμάτων (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017) καθορίζει μια σειρά από βασικές αρχές για τη συγκριτική αξιολόγηση της κοινωνικής πολιτικής. Σε αυτές περιλαμβάνεται η αρχή 11 σχετικά με τη φροντίδα και την υποστήριξη των παιδιών. Η αρχή 11 αναγνωρίζει τη σημασία της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας για καλύτερα αποτελέσματα των παιδιών στη μετέπειτα ζωή τους, το δικαίωμα σε οικονομικά προσιτή εκπαίδευση και φροντίδα καλής ποιότητας και το δικαίωμα κάθε παιδιού στην προστασία από τη φτώχεια. Περιλαμβάνει επίσης το δικαίωμα των παιδιών από μειονεκτούντα περιβάλλοντα σε «ειδικά μέτρα για την ενίσχυση της ισότητας των ευκαιριών», ώστε να διασφαλίζεται η πρόσβασή τους σε επαρκή κοινωνική στήριξη και ευκαιρίες ζωής (όπ.π., σ. 19). Η αρχή 9 υπογραμμίζει το δικαίωμα σε μια θετική ισορροπία μεταξύ επαγγελματικής και προσωπικής ζωής για «τους γονείς και τα άτομα που έχουν ευθύνες παροχής φροντίδας», συμπεριλαμβανομένης της «κατάλληλης άδειας, ευέλικτων ρυθμίσεων εργασίας και πρόσβασης σε υπηρεσίες φροντίδας» (όπ.π., σ. 16).

Η συμμετοχή στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα σε ολόκληρη την ΕΕ έχει αυξηθεί τα τελευταία έτη λόγω ενός συνδυασμού παραγόντων. Σε αυτούς περιλαμβάνονται οι επενδύσεις για την αύξηση των θέσεων παιδικής φροντίδας, η ευρύτερη ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με τις διαθέσιμες παροχές, καθιστώντας την παροχή προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας πιο προσιτή οικονομικά και, σε ορισμένες περιπτώσεις, τη συμμετοχή στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα υποχρεωτική.

Στρατηγική για την υποστήριξη όλων των μαθητών κατά τη μετάβαση μεταξύ των φάσεων της εκπαίδευσης – και ιδιαίτερα κατά τη μετάβασή τους στην ενήλικη ζωή – μέσω της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, της μετασχολικής και ανώτατης εκπαίδευσης, της ανεξάρτητης διαβίωσης και της απασχόλησης.

Η μετάβαση μεταξύ των επιπέδων εκπαίδευσης απαιτεί συντονισμό για να εξασφαλιστεί η ομαλή συνέχιση της παροχής εκπαίδευσης. Τα παιδιά από μειονεκτούντα περιβάλλοντα αντιμετωπίζουν πρόσθετες προκλήσεις κατά τη μετάβαση από την προσχολική εκπαίδευση στο σχολείο. Σε αυτές τις περιπτώσεις, οι χώρες μπορούν να ανταποκριθούν με γλωσσική υποστήριξη και οικονομικά μέτρα για την υποστήριξη της συμμετοχής (UNESCO, 2020). Ωστόσο, η μετάβαση στη δευτεροβάθμια και μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση και η ένταξη στην κοινωνία είναι συχνά πιο δύσκολη (Moriña, 2017).

Ο Φορέας τόνισε την κακή μετάβαση στην ενήλικη ζωή ως έναν ορισμό της σχολικής αποτυχίας. Πρότεινε οι παράγοντες επιρροής σε σχολικό επίπεδο να περιλαμβάνουν τη σχολική οργάνωση και τις πρακτικές, όπως η προώθηση μιας νοοτροπίας ανάπτυξης για την αντιμετώπιση της χαμηλής αυτοπεποίθησης και αυτοεκτίμησης, η εξάλειψη των εμποδίων στη μάθηση και προσεγγίσεις για την αύξηση των κινήτρων και της εμπλοκής (Ευρωπαϊκός Φορέας, 2019β).

Οι έρευνες δείχνουν ότι η ταξινόμηση των μαθητών – ιδίως σε νεαρή ηλικία – σε επαγγελματικές κατευθύνσεις χαμηλότερου επιπέδου μπορεί να αυξήσει τις εκπαιδευτικές ανισότητες και να επηρεάσει αρνητικά το μορφωτικό επίπεδο. Εμποδίζει ορισμένους μαθητές να προχωρήσουν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση χωρίς να αποκτήσουν πρόσθετα προσόντα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή/Ευρωπαϊκός Εκτελεστικός Οργανισμός Εκπαίδευσης και Πολιτισμού (EACEA)/Δίκτυο Eurydice, 2020).

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017α) προτείνει ότι οι χώρες θα πρέπει να αναπτύξουν διαφορετικές εκπαιδευτικές διαδρομές που να οδηγούν στην πιστοποίηση και την προώθηση ευέλικτων μαθησιακών επιλογών. Αυτό θα παράσχει σε όλους τους εκπαιδευόμενους τη δυνατότητα να αποκτήσουν αναγνωρισμένα επαγγελματικά προσόντα, να βρουν ουσιαστική απασχολησιμότητα και να εκπληρώσουν την προσωπική τους εξέλιξη. Είναι επίσης επωφελές εάν υπάρχει διασύνδεση μεταξύ διαφορετικών κατευθύνσεων (για παράδειγμα, ακαδημαϊκή και επαγγελματική), ώστε να παρέχεται μεγαλύτερη ευελιξία και να διευκολύνεται η επιλογή των μαθητών.

Τέλος, ο Φορέας διαπίστωσε ότι τα υψηλής ποιότητας προγράμματα μετάβασης που παρέχονται στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ενδέχεται να αυξήσουν την πιθανότητα απασχόλησης των ατόμων με αναπηρία – ιδίως εάν τα προγράμματα αυτά παρέχονται σε επίπεδο κοινότητας (Ευρωπαϊκός Φορέας, 2018δ). Η εκπαίδευση σε ενταξιακό εκπαιδευτικό πλαίσιο μπορεί επίσης να επηρεάσει τον τύπο απασχόλησης στην οποία μπορούν να έχουν πρόσβαση τα άτομα με αναπηρία. Οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να αποκτήσουν περισσότερα ακαδημαϊκά και επαγγελματικά προσόντα, με πιθανότητα ευρύτερων ευκαιριών απασχόλησης.

Δομές και διαδικασίες για τη διευκόλυνση της συνεργασίας μεταξύ σχολείων, γονέων και μελών της κοινότητας για τη στήριξη της ενταξιακής σχολικής ανάπτυξης και την ενίσχυση της προόδου των μαθητών.

Η συμμετοχή της οικογένειας στην εκπαιδευτική διαδικασία είναι καθοριστική. Ωστόσο, όπως σημειώνει η UNESCO (2017α), οι γονείς μπορεί να μην έχουν αυτοπεποίθηση και μπορεί να χρειαστεί να εργαστούν για την ανάπτυξη των ικανοτήτων τους και τη δημιουργία δικτύων.

Το Διεθνές Γραφείο Εκπαίδευσης της UNESCO (2016) επισημαίνει ορισμένα βασικά σημεία που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά τη συνεργασία με τις οικογένειες:

- Οι οικογένειες και οι κοινότητες έχουν δικαίωμα συμμετοχής και μπορούν να προβούν σε μια σειρά συνεισφορές. Ειδικότερα, διαθέτουν γνώσεις για τα παιδιά τους, τις οποίες δεν έχουν οι επαγγελματίες.
- Η οικοδόμηση της συμμετοχής της οικογένειας και της κοινότητας είναι μια διαδικασία βήμα προς βήμα που βασίζεται στην εμπιστοσύνη. Απαιτούνται εξαιρετικές προσπάθειες για την προώθηση της συμμετοχής περιθωριοποιημένων ομάδων.
- Οι οικογένειες και οι ομάδες της κοινότητας μπορούν μερικές φορές να αναλάβουν ηγετικό ρόλο ως ακτιβιστές για την ενταξιακή εκπαίδευση.
- Τα δικαιώματα των οικογενειών για συμμετοχή μπορούν να ενσωματωθούν στη νομοθεσία ή στο σύστημα σχολικής διακυβέρνησης.
- Οι κοινότητες μπορούν επίσης να συμμετέχουν με επιτυχία στη διακυβέρνηση των σχολείων ή του εκπαιδευτικού συστήματος συνολικά.

- Τα σχολεία μπορούν να λειτουργήσουν ως πόρος για την κοινότητα προσφέροντας υπηρεσίες ή αποτελώντας τη βάση για άλλους φορείς (σ. 32).

Πέρα από την οικογένεια, η συνεργασία με την τοπική κοινότητα βοηθά τα σχολεία να εμπλουτίσουν τις μαθησιακές εμπειρίες και τα αποτελέσματα και να υποστηρίξουν καλύτερα τους νέους ώστε να αναπτύξουν τις ικανότητες που χρειάζονται. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει συνεργασία με τοπικές υπηρεσίες, κοινοτικούς οργανισμούς, επιχειρήσεις, άλλα σχολεία, κολέγια και πανεπιστήμια (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017β). Η δημιουργία συμπράξεων με άλλους επαγγελματίες (π.χ. υγεία, κοινωνική φροντίδα, οργανώσεις του τρίτογενούς τομέα) μπορεί να υποστηρίξει περαιτέρω την ανάπτυξη ικανοτήτων και να διευρύνει τις δεξιότητες των σχολικών κοινοτήτων ώστε να ανταποκρίνονται σε ένα ευρύτερο φάσμα διαφορετικών αναγκών, ενισχύοντας παράλληλα το αναλυτικό πρόγραμμα και βελτιώνοντας την ποιότητα της παροχής εκπαίδευσης για όλους τους μαθητές.

Σύστημα συλλογής δεδομένων/πληροφοριών το οποίο:

- παρέχει ανατροφοδότηση για να συμβάλει στη συνεχή βελτίωση σε ολόκληρο το σύστημα (π.χ. παρακολούθηση της πρόσβασης στην τυπική και άτυπη εκπαίδευση, στη συμμετοχή, στη μάθηση και τη διαπίστευση).
- υποστηρίζει τους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων σε όλα τα επίπεδα για τον εντοπισμό «σημάτων» που υποδεικνύουν την ανάγκη για επείγουσα δράση όσον αφορά σχολεία που χρειάζονται πρόσθετη υποστήριξη.

Από την άποψη της πολιτικής, η πρόσβαση σε έγκυρα και αξιόπιστα δεδομένα ως βάση τεκμηρίωσης για την ανάπτυξη ενταξιακής εκπαιδευτικής πολιτικής σε περιφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο είναι απαραίτητη (Ευρωπαϊκός Φορέας, 2014β).

Τονίζοντας την ανάγκη για μια ανανεωμένη εστίαση στην παρακολούθηση με γνώμονα την ισοτιμία, ο στόχος 4 για τη βιώσιμη ανάπτυξη σημειώνει ότι τα δεδομένα πρέπει να είναι αξιόπιστα, έγκαιρα και αναλυτικά. Αυτή η εστίαση στην ισοτιμία απαιτεί επίσης μεγαλύτερη δυνατότητα ανάλυσης δεδομένων σχετικά με τη συμμετοχή και τα μαθησιακά αποτελέσματα σε όλα τα επίπεδα (UNESCO, 2017β). Περαιτέρω, η παρουσίαση των δεδομένων με τρόπο προσβάσιμο και φιλικό προς τον χρήστη ενισχύει τη χρήση τους από όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς, καταβάλλοντας προσπάθειες για τη συνεχή βελτίωση.

Ο Φορέας σημειώνει ότι η πρόσβαση σε κάθε μορφή εκπαίδευσης είναι ένα ζήτημα ισοτιμίας που λειτουργεί ως προϋπόθεση για όλα τα άλλα ζητήματα (Ευρωπαϊκός Φορέας, 2020). Ο Φορέας παρέχει συμφωνημένους ορισμούς για την υποστήριξη της συλλογής δεδομένων σχετικά με μαθητές που βρίσκονται εκτός οποιασδήποτε μορφής αναγνωρισμένης εκπαίδευσης, η οποία επεκτείνεται πέραν του σχολείου. Η έκθεσή του (όπ.π.) αναγνωρίζει επίσης ότι ορισμένοι μαθητές θα είναι αόρατοι – δεν θα αναγνωρίζονται από κανένα σύστημα δεδομένων ή παρακολούθησης και δεν θα

αντιπροσωπεύονται σε καμία βάση δεδομένων. Τονίζει ότι, ενώ ο αριθμός αυτών των μαθητών μπορεί να είναι πολύ μικρός, οι χώρες θα πρέπει να αναγνωρίσουν ότι υπάρχουν και να εξετάσουν διάφορες μορφές συλλογής δεδομένων για να τους καταστήσουν πιο ορατούς.

Η *Παγκόσμια Έκθεση Παρακολούθησης της Εκπαίδευσης (UNESCO, 2020)* ορίζει δύο βασικούς σκοπούς για τη συλλογή δεδομένων σε σχέση με την ένταξη:

Πρώτον, τα δεδομένα μπορούν να αναδείξουν τα κενά στις εκπαιδευτικές ευκαιρίες και τα αποτελέσματα μεταξύ ομάδων μαθητών. Μπορούν να εντοπίσουν αυτούς που κινδυνεύουν να μείνουν πίσω, καθώς και τα εμπόδια για την ένταξη. Δεύτερον, με δεδομένα σχετικά με το ποιος μένει πίσω και γιατί, οι κυβερνήσεις μπορούν να αναπτύξουν πολιτικές βασισμένες σε στοιχεία και να παρακολουθούν την εφαρμογή τους (σ. 65).

Μια σημαντική πρόκληση σε αυτόν τον τομέα εργασίας είναι ότι, ενώ η συλλογή δεδομένων που σχετίζονται με την ένταξη πρέπει να επικεντρώνεται στα δικαιώματα του συνόλου του μαθητικού πληθυσμού, τα δεδομένα από το επίπεδο του συστήματος πρέπει να εξετάζουν συγκεκριμένα τις ομάδες των μαθητών που ενδέχεται να κινδυνεύουν από περιθωριοποίηση, αποκλεισμό ή χαμηλές επιδόσεις (Ainscow κ.ά., 2016).

Ενώ μπορεί να υπάρχουν διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία για τομείς όπως η φοίτηση των μαθητών, η συμπεριφορά και η πρόοδος, αναπτύσσονται ολοένα και περισσότερο συστήματα για την παρακολούθηση των μαθητών και την παροχή πληροφοριών σχετικά με την προστιθέμενη αξία του σχολείου. Ενώ μπορούν να συγκεντρωθούν ποιοτικές πληροφορίες από έρευνες των εμπλεκόμενων φορέων κ.λπ., οι Ainscow κ.ά. αναφέρουν ότι:

... οι στατιστικές πληροφορίες από μόνες τους μας λένε πολύ λίγα. Το εν λόγω δεδομένα αξιοποιούνται όταν οι «ειδήμονες» αρχίζουν να εξετάζουν και να θέτουν από κοινού ερωτήματα σχετικά με τη σημασία τους, συνδέοντας τις λεπτομερείς εμπειρίες και γνώσεις τους με τη διαδικασία ερμηνείας (ό.π., σ. 29).

Τα δεδομένα πρέπει οπωσδήποτε να αντανakλούν μια ευρεία θεώρηση της εκπαίδευσης και να υπερβαίνουν τη μέτρηση των αποτελεσμάτων με σκοπό τη σύγκριση, ώστε να μετρούν τι πραγματικά εκτιμάται στην ενταξιακή εκπαίδευση σε σχολικό, τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και ακόμη και διεθνές επίπεδο.

Στρατηγική για την ανάπτυξη της παροχής εξειδικευμένων υπηρεσιών για την υποστήριξη όλων των μαθητών και την αύξηση των δυνατοτήτων των γενικών σχολείων, με λεπτομερή περιγραφή της διατομεακής εργασίας και της επαγγελματικής ανάπτυξης για όλο το προσωπικό.

Στο πλαίσιο της δέσμευσης για την ενταξιακή εκπαίδευση, οι ηγέτες πρέπει να καταστήσουν σαφές το πώς η τεχνογνωσία και οι πόροι από την παροχή εξειδικευμένων υπηρεσιών μπορούν να υποστηρίξουν τη μετάβαση σε ένα πιο ενταξιακό σύστημα, εξασφαλίζοντας παράλληλα ποιοτική υποστήριξη για τους μαθητές που ανήκουν σε δυνητικά ευάλωτες ομάδες.

Λαμβάνοντας υπόψη αυτό το δίλημμα, το Διεθνές Γραφείο Εκπαίδευσης της UNESCO (2016) σημειώνει ότι είναι χρήσιμο να εξεταστεί η διάκριση μεταξύ αναγκών, δικαιωμάτων και ευκαιριών:

Όλα τα παιδιά έχουν ανάγκες (π.χ. για την κατάλληλη διδασκαλία), αλλά έχουν επίσης το δικαίωμα να συμμετέχουν πλήρως σε έναν κοινό κοινωνικό θεσμό (ένα τοπικό γενικό σχολείο) που τους προσφέρει μια σειρά ευκαιριών. Πολύ συχνά οι γονείς αναγκάζονται να επιλέξουν μεταξύ της διασφάλισης ότι οι ανάγκες του παιδιού τους ικανοποιούνται (κάτι που μερικές φορές συνεπάγεται την τοποθέτηση σε ειδικό σχολείο) και της διασφάλισης ότι έχει τα ίδια δικαιώματα και ευκαιρίες με τα άλλα παιδιά (που, σύμφωνα με τη Δήλωση της Σαλαμάνκα, συνεπάγεται την τοποθέτηση σε γενικό σχολείο) (σ. 35).

Τονίζει ότι στόχος πρέπει να είναι η δημιουργία ενός συστήματος όπου αυτές οι επιλογές δεν θα είναι πλέον απαραίτητες.

Κατά τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου, η παροχή εξειδικευμένων υπηρεσιών μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο μέσω της μετατροπής σε κέντρα στήριξης για την υποστήριξη των γενικών σχολείων (UNESCO, 2017α). Τα κέντρα αυτά θα πρέπει να υποστηρίζουν τα σχολεία ώστε:

- να αναπτύξουν τη δυνατότητά τους να ανταποκρίνονται σε πιο ποικιλόμορφες ανάγκες των μαθητών·
- να αναπτύξουν τις ικανότητες των τοπικών και των σχολικών ηγετών, καθώς και των εκπαιδευτικών, για την ενίσχυση της συνεργασίας με άλλους επαγγελματίες, ώστε να διασφαλίσουν υποστήριξη υψηλής ποιότητας για όλους τους μαθητές.

Μια στρατηγική για την ανάπτυξη και υποστήριξη των σχολικών ηγετών που συνεργάζονται με άλλους για τη δημιουργία ενός ενταξιακού και ισότιμου σχολικού ήθους, με ισχυρές σχέσεις, υψηλές προσδοκίες, προορατικές και προληπτικές προσεγγίσεις, ευέλικτη οργάνωση και φάσμα μορφών υποστήριξης ώστε να επεμβαίνουν όταν οι μαθητές διατρέχουν κίνδυνο αποτυχίας ή κοινωνικού αποκλεισμού.

Η αποτελεσματική σχολική ηγεσία επηρεάζει θετικά τις επιδόσεις των μαθητών, την ποιότητα της διδασκαλίας και την παροχή κινήτρων στο προσωπικό (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017β). Ο Οργανισμός προτείνει οι ηγέτες:

... να αναλαμβάνουν την ευθύνη και να δίνουν αξία σε όλους τους μαθητές. Εργάζονται για να εξασφαλίσουν την πλήρη συμμετοχή και εμπλοκή των μαθητών, θέτοντας σαφείς κατευθύνσεις, αναπτύσσοντας προσωπικό και άλλους εμπλεκόμενους φορείς και χρησιμοποιώντας όλα τα διαθέσιμα στοιχεία, την εμπειρία και την εμπειρογνωμοσύνη για τη συνεργατική δημιουργία και διατήρηση της κοινότητας μάθησης και την υποστήριξη όλων για την επίτευξη των καλύτερων δυνατών αποτελεσμάτων (Ευρωπαϊκός Φορέας, 2019α, σ. 10).

Περαιτέρω, υπογραμμίζει τον ρόλο των σχολικών ηγετών όσον αφορά την αντιμετώπιση της ανισότητας και τη δημιουργία κοινότητας σε μια κουλτούρα όπου εκτιμάται η πολυμορφία.

Οι ηγέτες μπορούν να δημιουργήσουν ευκαιρίες καθώς εργάζονται για τη βελτίωση του συστήματος ώστε το προσωπικό του σχολείου:

- να αναλάβει πρόσθετους ρόλους πέραν της διδασκαλίας στην τάξη (π.χ. συντονιστικοί ή ηγετικοί ρόλοι· υποστήριξη συναδέλφων, συμπεριλαμβανομένης της συμβουλευτικής καθοδήγησης, της επαγγελματικής ανάπτυξης, της συμμετοχής στη σχολική ανάπτυξη) και να εργαστεί σε άλλα επίπεδα του συστήματος (π.χ. εργασία σε έργα, εξωσχολικές δραστηριότητες, συνεργασία με εξωτερικούς εταίρους)·
- να συμμετέχει στην ανάπτυξη του εκπαιδευτικού συστήματος (π.χ. αξιολόγηση σχολείων, διάλογος για την πολιτική, ανάπτυξη πολιτικής)·
- να συμμετέχει σε δίκτυα μεταξύ σχολείων για την ανταλλαγή εμπειρογνωμοσύνης και διδακτικών πόρων, τη διάδοση της καινοτομίας ή την υποστήριξη της σχολικής ανάπτυξης (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018).

Ο Φορέας συνοψίζει τις βασικές δράσεις που απαιτούνται για την αύξηση των επιτυχιών των μαθητών (Ευρωπαϊκός Φορέας, 2018ε):

- **Δημιουργία μιας κουλτούρας βελτίωσης των αποτελεσμάτων.** Αυτό απαιτεί από τους ηγέτες να αναπτύξουν ένα ενταξιακό σχολικό ήθος, με θετικές σχέσεις και εστίαση στην ευημερία των μαθητών. Το προσωπικό και άλλοι εμπλεκόμενοι

φορείς ασχολούνται με την έρευνα και διατηρούν υψηλές προσδοκίες για όλους τους μαθητές.

- **Άρση των ορίων στη μάθηση.** Αυτό απαιτεί από τους ηγέτες να αναπτύξουν συλλογικά ένα αυθεντικό αναλυτικό πρόγραμμα που υποστηρίζει την πρόσβαση όλων των μαθητών σε ουσιαστικές ευκαιρίες μάθησης μέσω της ενταξιακής παιδαγωγικής και της χρήσης της αξιολόγησης κυρίως για τη μάθηση.
- **Ανάπτυξη ενός συστήματος αμοιβαίας υποστήριξης.** Αυτή η δράση αναγνωρίζει τον σημαντικό ρόλο των ηγετών στην παροχή υποστήριξης, για τους μαθητές αλλά και για τους εκπαιδευτικούς, ώστε να παρέχεται σε όλους η δυνατότητα να σημειώνουν πρόοδο στο πλαίσιο της κοινότητας μάθησης. Οι ηγέτες αναγνωρίζουν επίσης τις δικές τους ανάγκες υποστήριξης και εξασφαλίζουν ότι αυτές ικανοποιούνται, π.χ. μέσω της δικτύωσης και της συνεργατικής επαγγελματικής ανάπτυξης.
- **Ενθάρρυνση όλων των μαθητών.** Σε αυτό το σημείο, είναι εξαιρετικά σημαντικό να ακούμε τους μαθητές. Οι ηγέτες ενθαρρύνουν τους εκπαιδευτικούς και άλλους να ανταποκρίνονται με τρόπους που ενθαρρύνουν την ανάπτυξη μιας νοοτροπίας ανάπτυξης για την υποστήριξη της επιτυχίας.
- **Συλλογική ηγεσία.** Οι ηγέτες που εργάζονται σε διαφορετικά επίπεδα του συστήματος – σχολικό, τοπικό, περιφερειακό και εθνικό – κινητοποιούν όλους τους εμπλεκόμενους φορείς στην ανάπτυξη ενός ενταξιακού οράματος και εξασφαλίζουν τη δέσμευση των συναδέλφων και της ευρύτερης κοινότητας γύρω από το σχολείο.
- **Εστίαση σε αυτό που έχει σημασία.** Τα σχολεία παρακολουθούν την πρόοδο των μαθητών, τη συμμετοχή και την εμπλοκή και αξιολογούν την πολιτική και την πρακτική. Οι ηγέτες διασφαλίζουν ότι οι πληροφορίες χρησιμοποιούνται για περαιτέρω βελτίωση, θέτοντας τους μαθητές στο επίκεντρο.
- **Επιτυγχάνοντας περισσότερα μαζί.** Οι ηγέτες έχουν κεντρικό ρόλο στη συνεργασία με συναδέλφους και ειδικούς στο σχολείο, καθώς και στη συνεργασία με άλλα σχολεία, οργανισμούς και υποστηρικτικές υπηρεσίες. Αναγνωρίζουν τον σημαντικό ρόλο των οικογενειών και άλλων μελών της τοπικής κοινότητας στην ενταξιακή σχολική ανάπτυξη.

Ένα πλαίσιο καθοδήγησης για την ανάπτυξη περιβαλλόντων μάθησης και διδασκαλίας όπου εισακούονται οι φωνές των μαθητών και εκπληρώνονται τα δικαιώματά τους μέσω εξατομικευμένων προσεγγίσεων στη μάθηση και την υποστήριξη.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017α) θέτει μια φιλοδοξία για τα διδακτικά και μαθησιακά περιβάλλοντα. Προτείνει ότι τα κράτη μέλη θα πρέπει:

... να ενθαρρύνουν τις προσεγγίσεις που υποστηρίζουν τους εκπαιδευόμενους στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης, μεταξύ άλλων μέσω της συγκέντρωσης των απόψεων των εκπαιδευόμενων σχετικά με τις εμπειρίες τους, καθώς και των διατάξεων περί μη εξαίρεσης και ισοτιμίας που επιχειρούν να αντισταθίσουν τις διαφορετικές αρχικές θέσεις, ήτοι τις διατάξεις που προχωρούν πέρα από την ισότητα των ευκαιριών, για να εξασφαλιστεί η συμμετοχή στην πολυμορφία και την πρόοδο προς την κατεύθυνση της ισότητας (σ. 2).

Όταν εισακούονται οι απόψεις των μαθητών και τους παρέχεται κάποια επιρροή στη ζωή τους, οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές καθίστανται συνδημιουργοί στη διαδικασία διδασκαλίας και μάθησης. Μαθητές, εκπαιδευτικοί, γονείς και κοινότητες συνεργάζονται για να υποστηρίξουν την πρόοδο προς την επίτευξη κοινών στόχων (ΟΟΣΑ, 2019).

Είναι εξαιρετικά σημαντικό ότι η εξατομικευμένη μάθηση και υποστήριξη δεν μπορεί να επιτευχθεί με την εισαγωγή ειδικής εκπαιδευτικής σκέψης και πρακτικής (για παράδειγμα, εξατομικευμένες ή διαχωρισμένες ομαδικές απαντήσεις) σε περιβάλλοντα γενικού σχολείου (UNESCO, 2017α). Τα σχολεία πρέπει να απομακρυνθούν από την ιδέα της ανταπόκρισης στις δυσκολίες «εντός» των παιδιών και να προσπαθήσουν να εντάξουν τους μαθητές στο υπάρχον σύστημα. Θα πρέπει λοιπόν να επικεντρωθούν στην αλλαγή των σχολικών δομών και διαδικασιών.

Η εξατομικευμένη μάθηση επεκτείνει ό,τι είναι διαθέσιμο σε όλους τους μαθητές της τάξης, εφαρμόζοντας τις αρχές του καθολικού σχεδιασμού για τη μάθηση, ώστε να λαμβάνονται υπόψη όλοι οι μαθητές και να λαμβάνεται υπόψη το μαθησιακό και διδακτικό περιβάλλον. Αντί να σχεδιάζουν για το μεγαλύτερο μέρος της τάξης και στη συνέχεια να διαφοροποιούνται για κάποιους, οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να διαθέτουν μια σειρά από στρατηγικές που μπορούν να χρησιμοποιούν με ευέλικτο τρόπο, ώστε οι μαθητές να μην χρειάζεται να αντιμετωπίζουν δυσκολίες ή να αποτυγχάνουν πριν αποκτήσουν πρόσβαση σε υποστήριξη.

Οι μαθητές με πιο σύνθετες ανάγκες υποστήριξης μπορεί να χρειάζονται πρόσθετους πόρους και πληροφορίες από ειδικούς. Ωστόσο, η σημαντικότερη μορφή υποστήριξης μπορεί να παρασχεθεί από πόρους που είναι διαθέσιμοι σε κάθε σχολείο – δηλαδή από μαθητές που υποστηρίζουν μαθητές, από εκπαιδευτικούς που υποστηρίζουν εκπαιδευτικούς, από γονείς που συνεργάζονται με πνεύμα συντροφικότητας για την εκπαίδευση των παιδιών τους και από κοινότητες που υποστηρίζουν τα σχολεία και άλλα κέντρα μάθησης (Διεθνές Γραφείο Εκπαίδευσης της UNESCO, 2016).

ΤΕΛΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Η αποτελεσματική εκπαιδευτική αλλαγή απαιτεί την αναγνώριση ότι η εφαρμογή είναι εξίσου σημαντική με τον ίδιο τον σχεδιασμό της πολιτικής. Αποτελεί βασική πτυχή για να φτάσουν επιτυχώς οι πολιτικές στα σχολεία και στις τάξεις (ΟΟΣΑ, 2020).

Συνεπώς, οι βασισμένες σε στοιχεία βασικές αρχές που παρουσιάζονται στην παρούσα έκθεση εστιάζουν τόσο στην ανάπτυξη όσο και στην εφαρμογή πολιτικών και ευθυγραμμίζονται με τις προτεραιότητες των χωρών μελών του Φορέα. Είναι σαφές ότι τα εκπαιδευτικά συστήματα διαφέρουν από χώρα σε χώρα. Πρόκειται για δυναμικά, πολυεπίπεδα συστήματα με πρόσθετη πολυπλοκότητα που προκύπτει από πολιτισμικές, κοινωνικές, θρησκευτικές και άλλες συγκυριακές διαφορές (για παράδειγμα, διαφορές σε συγκεντρωτικές ή πιο αποκεντρωτικές δομές διακυβέρνησης). Ως εκ τούτου, όπως επισημαίνουν οι Loreman, Forlin και Sharma (2014), δεν υπάρχουν «γρήγορες λύσεις» όσον αφορά τους διεθνείς σχετικούς δείκτες. Μακροπρόθεσμα, οι χώρες θα μπορούσαν ενδεχομένως να χρησιμοποιήσουν τις βασικές αρχές που καθορίζονται στο παρόν έγγραφο για την ανάπτυξη των εν λόγω δεικτών. Αυτοί θα μπορούσαν να συμβάλουν στη συλλογή και στην ερμηνεία των ποιοτικών και των ποσοτικών δεδομένων εντός ενός πλαισίου διασφάλισης ποιότητας και λογοδοσίας το οποίο είναι σχετικό με το περιβάλλον των χωρών.

Εάν υπάρχουν όλες οι ανωτέρω συνιστώσες, τότε όλα τα επίπεδα του εκπαιδευτικού συστήματος θα πρέπει να συνεργαστούν για να καταστούν πιο δίκαια, αποτελεσματικά και αποδοτικά όσον αφορά την εκτίμηση της πολυμορφίας των μαθητών και την αύξηση των επιτυχιών **όλων** των μαθητών και των εμπλεκόμενων φορέων του συστήματος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ainscow, M., 2015. *Towards Self-Improving School Systems: Lessons from a city challenge* [Αυτοβελτίωση των σχολικών συστημάτων: Μαθήματα από μια πρωτοβουλία city challenge]. Abingdon, Oxon: Routledge

Ainscow, M., Dyson, A., Hopwood, L. και Thomson, S., 2016. *Primary Schools Responding to Diversity: barriers and possibilities* [Δημοτικά σχολεία που ανταποκρίνονται στην πολυμορφία: εμπόδια και δυνατότητες]. CPRT Research Survey 8. York: Cambridge Primary Review Trust.

cprtrust.org.uk/wp-content/uploads/2016/05/Ainscow-report-160505.pdf (Τελευταία πρόσβαση: Ιούλιος 2021)

Alves, I. Pinto, P.C. και Pinto., T.J., 2020. «Developing inclusive education in Portugal: Evidence and challenges» [Ανάπτυξη της ενταξιακής εκπαίδευσης στην Πορτογαλία: Στοιχεία και προκλήσεις] *Prospects*, 49, 281–296

Bežić, E., 2020. «Intersectionality: A pathway towards inclusive education?» [Διαθεματικότητα: Μια δίοδος προς την ενταξιακή εκπαίδευση;] *Prospects*, 49, 111–122

Burns, T., 2015. *Governing Complex Education Systems. Trust and Education* [Διακυβέρνηση πολύπλοκων εκπαιδευτικών συστημάτων. Εμπιστοσύνη και εκπαίδευση]. Κεντρική παρουσίαση στο συνέδριο του ΟΟΣΑ για τη διακυβέρνηση πολύπλοκων εκπαιδευτικών συστημάτων, Χάγη, 7 Δεκεμβρίου 2015

Donnelly, V.J., 2016. *Decentralisation – an overview of international trends* [Αποκέντρωση – επισκόπηση των διεθνών τάσεων]. Κεντρική παρουσίαση που πραγματοποιήθηκε στο θεματικό σεμινάριο του Ευρωπαϊκού Φορέα για την αποκέντρωση στα εκπαιδευτικά συστήματα, Ρέικιαβικ, 27 Οκτωβρίου 2016

Downes, P., 2014α. *Access to Education in Europe: A Framework and Agenda for System Change* [Πρόσβαση στην εκπαίδευση στην Ευρώπη: Πλαίσιο και θεματολόγιο για την αλλαγή του συστήματος]. Σειρά βιβλίων για τη διά βίου μάθηση. Dordrecht: Springer Verlag

Downes, P., 2014β. *Towards a Differentiated, Holistic and Systemic Approach to Parental Involvement in Europe for Early School Leaving Prevention* [Προς μια διαφοροποιημένη, ολιστική και συστημική προσέγγιση της συμμετοχής των γονέων στην Ευρώπη για την πρόληψη της πρόωρης σχολικής εγκατάλειψης]. Παρίσι: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Urbact, Prevent

Downes, P., 2015. *Quality labels and structural indicators for social inclusion in schools – including relational systems for parental involvement and one-stop shop community centres* [Σήματα ποιότητας και διαρθρωτικοί δείκτες για την κοινωνική ένταξη στα σχολεία – συμπεριλαμβανομένων των συστημάτων σχέσεων για τη συμμετοχή των γονέων και των κοινοτικών κέντρων μιας στάσης]. Παρουσίαση κατόπιν πρόσκλησης στην ομάδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη σχολική εκπαίδευση, Rue Joseph II, Βρυξέλλες, 4–5 Ιουνίου 2015

Ebersold, S. και Meijer, C., 2016. «Financing inclusive education: Policy challenges, issues and trends» [Χρηματοδότηση της ενταξιακής εκπαίδευσης: Προκλήσεις πολιτικής, θέματα και τάσεις], A. Watkins και C. Meijer (συντ.), *Implementing Inclusive education: Issues in bridging the policy-practice gap. International Perspectives on Inclusive Education, Volume 8*. Bingley: Emerald

Ebersold, S., Watkins, A., Óskarsdóttir, E. και Meijer, C., 2019. «Financing inclusive education to reduce disparity in education: trends, issues and drivers» [Χρηματοδότηση της ενταξιακής εκπαίδευσης για τη μείωση των ανισοτήτων στην εκπαίδευση: τάσεις, ζητήματα και κινητήριες δυνάμεις], M.J. Schuelka, C.J. Johnstone, G. Thomas και A.J. Artiles (συντ.), *The SAGE Handbook of Inclusion and Diversity in Education*. Λονδίνο: Sage

European Commission/EACEA/Eurydice, 2020. *Ισοτιμία και σχολική εκπαίδευση στην Ευρώπη: Δομές, πολιτικές και επιδόσεις των μαθητών*. Έκθεση του Δικτύου «Ευρυδική». Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Loreman, T., Forlin, C. και Sharma, U., 2014. «Measuring indicators of inclusive education: A systematic review of the literature» [Μέτρηση δεικτών της ενταξιακής εκπαίδευσης: Μια συστηματική ανασκόπηση της βιβλιογραφίας], C. Forlin και T. Loreman (συντ.), *Measuring Inclusive Education. International Perspectives on Inclusive Education*. Τόμος 3. Bingley: Emerald

Magnússon, G., Göransson, K. και Lindqvist, G., 2019. «Contextualizing inclusive education in educational policy: the case of Sweden» [Προσαρμογή της ενταξιακής εκπαίδευσης στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής πολιτικής: η περίπτωση της Σουηδίας] *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 5 (2), 67–77

Moriña, A., 2017. «Inclusive education in higher education: challenges and opportunities» [Ενταξιακή εκπαίδευση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση: προκλήσεις και ευκαιρίες] *European Journal of Special Needs Education*, 32 (1), 3–17

Norwich, B., 2019. «From the Warnock Report (1978) to an Education Framework Commission: A Novel Contemporary Approach to Educational Policy Making for Pupils With Special Educational Needs/Disabilities» [Από την έκθεση Warnock (1978) σε μια Επιτροπή Εκπαιδευτικού Πλαισίου: Μια νέα σύγχρονη προσέγγιση στη χάραξη εκπαιδευτικής πολιτικής για μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες/αναπηρίες] *Frontiers in Education*, 4. doi.org/10.3389/feduc.2019.00072 (Τελευταία πρόσβαση: Ιούλιος 2021)

UNESCO, 2015. *Διακήρυξη της Incheon και Πλαίσιο δράσης για την υλοποίηση του 4ου στόχου βιώσιμης ανάπτυξης*. Παρίσι: UNESCO.

uis.unesco.org/sites/default/files/documents/education-2030-incheon-framework-for-action-implementation-of-sdg4-2016-en_2.pdf (Τελευταία πρόσβαση: Ιούλιος 2021)

UNESCO, 2017α. *A Guide for Ensuring Inclusion and Equity in Education [Ένας οδηγός για τη διασφάλιση της ένταξης και της ισοτιμίας στην εκπαίδευση]*. Παρίσι: UNESCO

UNESCO, 2017β. *Unpacking sustainable development goal 4: Education 2030 – A Guide [Ανάλυση του στόχου 4 για τη βιώσιμη ανάπτυξη: Εκπαίδευση 2030 – Ένας οδηγός]*. Παρίσι: UNESCO

UNESCO, 2020. *Παγκόσμια Έκθεση Παρακολούθησης της Εκπαίδευσης 2020: Ένταξη και εκπαίδευση: Όλοι σημαίνει όλοι*. Παρίσι: UNESCO

Viennet, R. και Pont, B., 2017. *Education policy implementation: A literature review and proposed framework [Εφαρμογή της εκπαιδευτικής πολιτικής: Βιβλιογραφική ανασκόπηση και προτεινόμενο πλαίσιο]*. Έγγραφο εργασίας του ΟΟΣΑ για την εκπαίδευση, αριθ. 162. Παρίσι: Έκδοση ΟΟΣΑ

Ydo, Y., 2020. «Inclusive Education: Global priority, collective responsibility» [Ενταξιακή εκπαίδευση: Παγκόσμια προτεραιότητα, συλλογική ευθύνη] *Prospects* 49, 97–101. doi.org/10.1007/s11125-020-09520-y (Τελευταία πρόσβαση: Ιούλιος 2021)

Διεθνές Γραφείο Εκπαίδευσης της UNESCO, 2016. *Reaching Out to All Learners: A Resource Pack for Supporting Inclusive Education [Προσέγγιση όλων των μαθητών: Δέσμη πόρων για την υποστήριξη της ενταξιακής εκπαίδευσης]*. Γενεύη: Διεθνές Γραφείο Εκπαίδευσης της UNESCO. unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000243279 (Τελευταία πρόσβαση: Ιούλιος 2021)

Διεθνές Γραφείο Εκπαίδευσης της UNESCO, 2019. *Inclusive Curriculum [Αναλυτικό πρόγραμμα για την ενταξιακή εκπαίδευση]*. Γενεύη: Διεθνές Γραφείο Εκπαίδευσης της UNESCO. ibe.unesco.org/en/glossary-curriculum-terminology/i/inclusive-curriculum (Τελευταία πρόσβαση: Ιούλιος 2021)

Διοικούσα Επιτροπή ΣΒΑ-Εκπαίδευση 2030 της UNESCO, 2018. *Statement of support. Accountability and the Right to Education [Δήλωση υποστήριξης. Λογοδοσία και δικαίωμα στην εκπαίδευση]*. Παρίσι: UNESCO

Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, 2016. *Γενικό σχόλιο αριθ. 4, Άρθρο 24: Δικαίωμα στην ενταξιακή εκπαίδευση*, 2 Σεπτεμβρίου 2016. CRPD/C/GC/4/. refworld.org/docid/57c977e34.html (Τελευταία πρόσβαση: Ιούλιος 2021)

Επίτροπος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, 2017. *Fighting school segregation in Europe through inclusive education [Καταπολέμηση του σχολικού διαχωρισμού στην Ευρώπη μέσω της ενταξιακής εκπαίδευσης]*. Έγγραφο θέσης. Στρασβούργο: Συμβούλιο της Ευρώπης. rm.coe.int/fighting-school-segregation-in-europe-through-inclusive-education-a-posi/168073fb65 (Τελευταία πρόσβαση: Ιούλιος 2021)

Ευρωπαϊκή Ένωση, 2012. *Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. 2012/C 326/02

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017α. *Συμπεράσματα του Συμβουλίου και των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατών μελών, συνελθόντων στο πλαίσιο του Συμβουλίου, για την ένταξη με σεβασμό στην πολυμορφία για την επίτευξη υψηλής ποιότητας εκπαίδευσης για όλους*. 2017/C 62/02

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017β. *Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών. Ανάπτυξη των σχολείων και άριστη διδασκαλία για μια καλή αρχή στη ζωή*. SWD (2017) 165 final

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018. *Teachers and school leaders in schools as learning organisations. Guiding Principles for policy development in school education [Οι εκπαιδευτικοί και οι σχολικοί ηγέτες ως εκπαιδευτικοί οργανισμοί. Βασικές αρχές για την ανάπτυξη πολιτικής στη σχολική εκπαίδευση]*. Βρυξέλλες: Γενική Διεύθυνση Εκπαίδευσης, Νεολαίας, Αθλητισμού και Πολιτισμού, Σχολεία και Πολυγλωσσία

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020. *Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την επιτροπή των Περιφερειών σχετικά με την υλοποίηση του Ευρωπαϊκού Χώρου Εκπαίδευσης έως το 2025*. COM (2020) 625 final

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021. *Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών. Στρατηγική της ΕΕ για τα δικαιώματα του παιδιού*. COM (2021) 142 final

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017. *Ευρωπαϊκός πυλώνας κοινωνικών δικαιωμάτων*. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ευρωπαϊκός Φορέας για την Ανάπτυξη στην Ειδική Αγωγή, 2011. *Mapping the Implementation of Policy for Inclusive Education: An exploration of challenges and opportunities for developing indicators [Η Χαρτογράφηση της Εφαρμογής Πολιτικών για την Ενταξιακή Εκπαίδευση: Μια διερεύνηση των προκλήσεων και των ευκαιριών για την ανάπτυξη δεικτών]*. (S. Ebersold και A. Watkins, συντ.). Odense, Δανία.

www.european-agency.org/resources/publications/mapping-implementation-policy-inclusive-education-exploration-challenges-and (Τελευταία πρόσβαση: Οκτώβριος 2021)

Ευρωπαϊκός Φορέας για την Ανάπτυξη στην Ειδική Αγωγή, 2012. *Το Προφίλ των Ενταξιακών Εκπαιδευτικών*. Odense, Δανία. www.european-agency.org/resources/publications/teacher-education-inclusion-profile-inclusive-teachers (Τελευταία πρόσβαση: Οκτώβριος 2021)

Ευρωπαϊκός Φορέας για την Ειδική Αγωγή και την Ενταξιακή Εκπαίδευση, 2014α. *Education for All: Special Needs and Inclusive Education in Malta Annex 2: Desk Research Report [Εκπαίδευση για όλους: Ειδικές ανάγκες και ενταξιακή εκπαίδευση στη Μάλτα. Παράρτημα 2: Έκθεση επιτόπιας έρευνας]*. Odense, Δανία

Ευρωπαϊκός Φορέας για την Ειδική Αγωγή και την Ενταξιακή Εκπαίδευση, 2014β. *Inclusive Education in Europe: Putting theory into practice. International Conference, 18 November 2013. Reflections from researchers [Ενταξιακή εκπαίδευση στην Ευρώπη: Από τη θεωρία στην πράξη. Διεθνές συνέδριο, 18 Νοεμβρίου 2013. Σκέψεις ερευνητών]*. Odense, Δανία. www.european-agency.org/resources/publications/international-conference-reflections-researchers (Τελευταία πρόσβαση: Οκτώβριος 2021)

Ευρωπαϊκός Φορέας για την Ειδική Αγωγή και την Ενταξιακή Εκπαίδευση, 2015α. *Θέση του Φορέα για τα ενταξιακά εκπαιδευτικά συστήματα*. Odense, Δανία. www.european-agency.org/resources/publications/agency-position-inclusive-education-systems-flyer (Τελευταία πρόσβαση: Ιούλιος 2021)

Ευρωπαϊκός Φορέας για την Ειδική Αγωγή και την Ενταξιακή Εκπαίδευση, 2015β. *Empowering Teachers to Promote Inclusive Education. Literature Review [Ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών για την προώθηση των ενταξιακών πρακτικών. Επισκόπηση βιβλιογραφίας]*. (Α. Κεφαλληνού, συντ.). Odense, Δανία. www.european-agency.org/resources/publications/empowering-teachers-promote-inclusive-education-literature-review (Τελευταία πρόσβαση Οκτώβριος 2021)

Ευρωπαϊκός Φορέας για την Ειδική Αγωγή και την Ενταξιακή Εκπαίδευση, 2016α. *Inclusive Early Childhood Education: An analysis of 32 European examples [Ενταξιακή πρώιμη παιδική εκπαίδευση: Ανάλυση 32 ευρωπαϊκών παραδειγμάτων]*. (P. Bartolo, E. Bjorck-Akesson, C. Giné και M. Κυριαζοπούλου, συντ.). Odense, Δανία. www.european-agency.org/resources/publications/inclusive-early-childhood-education-analysis-32-european-examples (Τελευταία πρόσβαση: Οκτώβριος 2021)

Ευρωπαϊκός Φορέας για την Ειδική Αγωγή και την Ενταξιακή Εκπαίδευση, 2016β. *Financing of Inclusive Education: Mapping Country Systems for Inclusive Education [Χρηματοδότηση της ενταξιακής εκπαίδευσης: Χαρτογράφηση των συστημάτων των χωρών για την ενταξιακή εκπαίδευση]*. (S. Ebersold, συντ.). Odense, Δανία. www.european-agency.org/resources/publications/financing-inclusive-education-mapping-country-systems-inclusive-education (Τελευταία πρόσβαση: Οκτώβριος 2021)

Ευρωπαϊκός Φορέας για την Ειδική Αγωγή και την Ενταξιακή Εκπαίδευση, 2016γ. *Raising the Achievement of All Learners – Literature Review [Ανάδειξη των επιτευγμάτων όλων των μαθητών στην ενταξιακή εκπαίδευση - Επισκόπηση βιβλιογραφίας]*. (Α. Κεφαλληνού, συντ.). Odense, Δανία. www.european-agency.org/resources/publications/raising-achievement-all-learners-inclusive-education-literature-review (Τελευταία πρόσβαση: Οκτώβριος 2021)

Ευρωπαϊκός Φορέας για την Ειδική Αγωγή και την Ενταξιακή Εκπαίδευση, 2017α. *Raising the Achievement of All Learners: A Resource to Support Self-Review [Ανάδειξη των επιτευγμάτων όλων των μαθητών: Ένας οδηγός για την Αυτοαξιολόγηση]*. (V.J. Donnelly και Α. Κεφαλληνού, συντ.). Odense, Δανία. www.european-agency.org/resources/publications/raising-achievement-all-learners-self-review (Τελευταία πρόσβαση: Οκτώβριος 2021)

Ευρωπαϊκός Φορέας για την Ειδική Αγωγή και την Ενταξιακή Εκπαίδευση, 2017β. *Decentralisation in Education Systems – Seminar Report [Αποκέντρωση στα εκπαιδευτικά συστήματα – Έκθεση σεμιναρίου]*. (V.J. Donnelly, E. Óskarsdóttir και A. Watkins, συντ.). Odense, Δανία. www.european-agency.org/resources/publications/decentralisation-education-systems-seminar-report (Τελευταία πρόσβαση: Οκτώβριος 2021)

Ευρωπαϊκός Φορέας για την Ειδική Αγωγή και την Ενταξιακή Εκπαίδευση, 2018α. *Country Policy Review and Analysis: Methodology Report – Revised 2018 [Ανασκόπηση και Ανάλυση της Εθνικής Πολιτικής: Επικαιροποιημένη Έκθεση Μεθοδολογίας 2018]*. (Σ. Συμεωνίδου, V.J. Donnelly, V. Soriano και A. Watkins, συντ.). Odense, Δανία. www.european-agency.org/resources/publications/country-policy-review-and-analysis-methodology-report-revised-2018 (Τελευταία πρόσβαση: Οκτώβριος 2021)

Ευρωπαϊκός Φορέας για την Ειδική Αγωγή και την Ενταξιακή Εκπαίδευση, 2018β. *Analysis Framework for Mapping Inclusive Education Policies [Πλαίσιο ανάλυσης για τη χαρτογράφηση των πολιτικών για την ενταξιακή εκπαίδευση]*. (V. Soriano, A. Watkins, M. Κυριαζοπούλου, V. Donnelly, A. Kefallinou, S. Ebersold και G. Squires, συντ.). Odense, Δανία. www.european-agency.org/resources/publications/analysis-framework-mapping-inclusive-education-policies (Τελευταία πρόσβαση: Ιούλιος 2021)

Ευρωπαϊκός Φορέας για την Ειδική Αγωγή και την Ενταξιακή Εκπαίδευση, 2018γ. *Financing Policies for Inclusive Education Systems: Resourcing Levers to Reduce Disparity in Education. [Πολιτικές χρηματοδότησης για ενταξιακά εκπαιδευτικά συστήματα: Μηχανισμοί χρηματοδότησης για τη μείωση των ανισοτήτων στην εκπαίδευση]*. (S. Ebersold, E. Óskarsdóttir και A. Watkins, συντ.). Odense, Δανία. www.european-agency.org/resources/publications/fpies-synthesis-report (Τελευταία πρόσβαση: Οκτώβριος 2021)

Ευρωπαϊκός Φορέας για την Ειδική Αγωγή και την Ενταξιακή Εκπαίδευση, 2018δ. *Στοιχεία που τεκμηριώνουν τη σχέση μεταξύ της ενταξιακής εκπαίδευσης και της κοινωνικής ένταξης: Τελική συνοπτική έκθεση*. (Σ. Συμεωνίδου, συντ.). Odense, Δανία. www.european-agency.org/resources/publications/evidence-link-between-inclusive-education-and-social-inclusion-final-summary (Τελευταία πρόσβαση: Οκτώβριος 2021)

Ευρωπαϊκός Φορέας για την Ειδική Αγωγή και την Ενταξιακή Εκπαίδευση, 2018ε. *Key Actions for Raising Achievement: Guidance for teachers and school leaders [Βασικές δράσεις για τη βελτίωση των αποτελεσμάτων: Οδηγός για εκπαιδευτικούς και σχολικούς ηγέτες]*. (V. Donnelly και A. Κεφαλληνού, συντ.). Odense, Δανία. www.european-agency.org/resources/publications/key-actions-raising-achievement-guidance-teachers-and-leader (Τελευταία πρόσβαση: Οκτώβριος 2021)

Ευρωπαϊκός Φορέας για την Ειδική Αγωγή και την Ενταξιακή Εκπαίδευση, 2019α. *Teacher Professional Learning for Inclusion: Literature Review [Επαγγελματική Μάθηση Εκπαιδευτικών για την Ένταξη: Επισκόπηση βιβλιογραφίας]*. (A. De Vroey, Σ. Συμεωνίδου και A. Watkins, συντ.). Odense, Δανία. www.european-agency.org/resources/publications/TPL4I-literature-review (Τελευταία πρόσβαση: Οκτώβριος 2021)

Ευρωπαϊκός Φορέας για την Ειδική Αγωγή και την Ενταξιακή Εκπαίδευση, 2019β. *Preventing School Failure: A Review of the Literature [Προλαμβάνοντας τη Σχολική Αποτυχία: Ανασκόπηση της βιβλιογραφίας]*. (G. Squires και Α. Κεφαλληνού, συντ.). Odense, Δανία. www.european-agency.org/resources/publications/preventing-school-failure-literature-review (Τελευταία πρόσβαση: Οκτώβριος 2021)

Ευρωπαϊκός Φορέας για την Ειδική Αγωγή και την Ενταξιακή Εκπαίδευση, 2019γ. *Inclusive School Leadership: Exploring Policies Across Europe [Ενταξιακή σχολική ηγεσία: Εξερεύνηση πολιτικών σε όλη την Ευρώπη]*. (Ε. Óskarsdóttir, V. Donnelly και M. Turner-Cmucha, συντ.). Odense, Δανία. www.european-agency.org/resources/publications/inclusive-school-leadership-synthesis (Τελευταία πρόσβαση: Οκτώβριος 2021)

Ευρωπαϊκός Φορέας για την Ειδική Αγωγή και την Ενταξιακή Εκπαίδευση, 2020. *Out-of-School and Out-of-Data? Out-of-School Learners in the European Agency Statistics on Inclusive Education (EASIE) – Conceptual Working Paper [Χωρίς σχολείο και χωρίς δεδομένα; Μαθητές εκτός σχολείου στα Στατιστικά Στοιχεία για την Ενταξιακή Εκπαίδευση (EASIE) – Εννοιολογικό έγγραφο εργασίας]*. (Α. Watkins και Α. Lenárt, συντ.). Odense, Δανία. www.european-agency.org/resources/publications/EASIE-Out-of-School (Τελευταία πρόσβαση: Οκτώβριος 2021)

Ηνωμένα Έθνη, 2006. *Σύμβαση για τα δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία*

ΟΟΣΑ, 2010. *The high cost of low educational performance: The long-run economic impact of improving PISA outcomes [Το υψηλό κόστος των χαμηλών εκπαιδευτικών επιδόσεων: Ο μακροπρόθεσμος οικονομικός αντίκτυπος της βελτίωσης αποτελεσμάτων του PISA]*. Παρίσι: Έκδοση ΟΟΣΑ

ΟΟΣΑ, 2015. *Universal skills: What countries stand to gain [Καθολικές δεξιότητες: Τι μπορούν να κερδίσουν οι χώρες]*. Παρίσι: Έκδοση ΟΟΣΑ

ΟΟΣΑ, 2016. *Low-Performing Students: Why They Fall Behind and How to Help Them Succeed [Μαθητές με χαμηλές επιδόσεις: Γιατί υστερούν και πώς να τους βοηθήσετε να επιτύχουν]*. PISA. Παρίσι: Έκδοση ΟΟΣΑ

ΟΟΣΑ, 2019. *Future of Education and Skills 2030: Conceptual learning framework [Το μέλλον της εκπαίδευσης και των δεξιοτήτων το 2030: Εννοιολογικό πλαίσιο μάθησης]. Φορέας σπουδαστών για το 2030. oecd.org/education/2030-project/teaching-and-learning/learning/student-agency/Student_Agency_for_2030_concept_note.pdf* (Τελευταία πρόσβαση: Ιούλιος 2021)

ΟΟΣΑ, 2020. *Education Policy Perspectives no. 9. An implementation framework for effective change in schools [Προοπτικές εκπαιδευτικής πολιτικής αριθ. 9. Ένα πλαίσιο εφαρμογής για αποτελεσματική αλλαγή στα σχολεία]*. Παρίσι: Έκδοση ΟΟΣΑ

Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, 1989. *Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού*, 20 Νοεμβρίου 1989

Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, 2019. *Empowering children with disabilities for the enjoyment of their human rights, including through inclusive education [Ενίσχυση των παιδιών με αναπηρίες ώστε να απολαμβάνουν τα ανθρώπινα δικαιώματά τους, μεταξύ άλλων μέσω της ενταξιακής εκπαίδευσης]*. Έκθεση της Υπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, Τεσσαρακοστή Σύνοδος του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2019. *Σύσταση του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2019, σχετικά με συστήματα προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας υψηλής ποιότητας*. 2019/C 189/02. Βρυξέλλες: Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. [eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019H0605\(01\)&rid=4](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019H0605(01)&rid=4) (Τελευταία πρόσβαση: Ιούλιος 2021)

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2020. *Συμπεράσματα του Συμβουλίου για τους Ευρωπαίους εκπαιδευτικούς και εκπαιδευτές για το μέλλον*. 2020/C 193/04. Βρυξέλλες: Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A52020XG0609%2802%29&qid=1644585669704 (Τελευταία πρόσβαση: Ιούλιος 2021)

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2021. *Ψήφισμα του Συμβουλίου περί στρατηγικού πλαισίου για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης με στόχο τον Ευρωπαϊκό Χώρο Εκπαίδευσης και πέραν αυτού (2021–2030)*. 6289/1/21 REV 119, Φεβρουάριος 2021

Γραμματεία:

Østre Stationsvej 33
DK-5000
Odense C
Denmark
Τηλ: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Γραφείο Βρυξελλών:

Rue Montoyer 21
BE-1000
Brussels
Belgium
Τηλ: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org

EL

www.european-agency.org/activities/KeyPrinciples

